

‘De kerk op zoek...’

Studie over de veranderende opvattingen rondom het thema seksualiteit.

Janbart Vossebelt
Azusa Theologische Hogeschool

Augustus 2012

‘De kerk op zoek...’

Studie over de veranderende opvattingen rondom het thema seksualiteit.

Azusa Theologische Hogeschool

Richting: godsdienst pastoraal werk, specialisatie: gemeente

Begeleiders: Connie Karsten-van der Brugge (MA) en drs. Huib Zegwaart

Plaats: Almelo

Datum: augustus 2012

Inhoudsopgave

Voorwoord

Inleiding	Bladzijde	1-2
Hoofdstuk 1 Veranderende opvattingen over seksualiteit	Bladzijde	3
1.1 Oorsprong van de verschuiving over de opvattingen rondom seksualiteit	Bladzijde	3-4
1.2 Veranderingen voor tieners	Bladzijde	4-6
1.3 Belangstelling	Bladzijde	6-7
Hoofdstuk 2 Informatie over seksualiteit	Bladzijde	8
2.1 Seksualiteit die past bij de ontwikkeling	Bladzijde	8-9
2.2 Seksualiteit in verschillende culturen	Bladzijde	9-10
2.3 Seksualiteit in de adolescentie	Bladzijde	10-11
Hoofdstuk 3 Statistische gegevens	Bladzijde	12
3.1 Statistische gegevens	Bladzijde	12-13
3.2 Geslachtsgemeenschap onder jongadolescenten	Bladzijde	13-14
Hoofdstuk 4 Seksuele voorlichting in de opvoeding	Bladzijde	15
4.1 Seksuele voorlichting en de geschiedenis	Bladzijde	15
4.2 Seksuele voorlichting en communicatie	Bladzijde	15-16
4.3 Seksuele voorlichting van ouders	Bladzijde	16-17
4.4 Seksuele voorlichting op school	Bladzijde	17-18
4.5 Seksuele voorlichting en leefomgeving	Bladzijde	18-19
4.6 Momenten van seksuele voorlichting	Bladzijde	19
4.7 Seksuele voorlichting door medejongeren	Bladzijde	20
Hoofdstuk 5 Omgaan met seksualiteit	Bladzijde	21
5.1 Jezus als voorbeeld	Bladzijde	21-22
5.2 Seksualiteit en de Bijbel	Bladzijde	22-24
5.3 Bijbelgebruik t.a.v. seksualiteit	Bladzijde	25
5.4 Het dagelijks leven	Bladzijde	25-26
Hoofdstuk 6 Aanbevelingen voor jongerenwerkers in de Pinkstergemeenten in Nederland	Bladzijde	27
Samenvatting conclusies en persoonlijk standpunt	Bladzijde	28-30
Literatuurlijst	Bladzijde	31

Voorwoord

Deze eindopdracht is voor de studie Godsdienst Pastoraal Werker die ik volgde aan Azusa Theologische Hogeschool te Amsterdam. Nadenkend over een onderwerp kwam ik al snel tot de conclusie dat ik het wilde hebben over de veranderende opvattingen van jongeren m.b.t. seksualiteit in de laatste vijf decennia.

Het schrijven van mijn eindschrift ging echter wat minder voortvarend dan ik had gedacht. Overzicht, een duidelijke structuur en discipline waren obstakels waar ik overheen moest komen. Na enig doorzetten kan ik hierbij u mijn eindschrift aanbieden en laten lezen.

Hierbij wil ik mijn docenten en begeleiders die mij hebben begeleid tijdens deze jaren van afstuderen bedanken: Connie Karsten-van der Brugge (MA) en drs. Huib Zegwaart, beide docenten aan (voorheen) Azusa theologische hogeschool en Ger Schutte (Pinkstergemeente de Banier, Almelo). Zij hebben me aangemoedigd en gestimuleerd de draad weer op te pakken en mijn studie met succes te voltooien. Ik ben hen dankbaar voor het geduld dat zij hebben gehad en ik waardeer de ondersteuning tijdens mijn theoriefase en nu in de eindfase.

Ik kan niet voorbij gaan aan de aanmoedigingen die ik tijdens mijn afstuderen kreeg van mijn ouders en mijn vrouw. Deze studie wil ik hiermee terugleggen in de handen van God, om kenbaar te maken dat God ons leven leidt en in Zijn hand heeft!

Inleiding

De kerk opzoek

Recht door zee, een uitgesproken mening, open en eerlijk, vol energie, gepassioneerd, maar gelijktijdig ook op zoek naar identiteit, onzekerheid, eigenbeeld, lichamelijke en seksuele ontwikkelingen, los maken van ouders, nieuwe vrienden, voortgezet onderwijs enzovoort.

Jongeren in de leeftijdscategorie van twaalf tot zestien jaar worden bewust en onbewust geconfronteerd met allerlei nieuwe ontwikkelingen en invloeden. De ene ontwikkeling komt als een directe confronterende verandering en de andere komt op gang in een proces. De seksuele ontwikkeling speelt hierin een grote rol.

‘Tieners zijn de nieuwe generaties van de kerken’, ‘jongeren zijn de toekomst’ wordt wel eens gezegd in een prediking tijdens een kerkdienst. Maar in hoeverre worden deze jongeren met al hun vragen en problemen die zich afspelen omtrent de onderwerpen die hierboven genoemd worden, in de christelijke kerk begeleid, gesteund en gestuurd? Maar bovenal, worden zij wel begrepen?

Nadenkend hierover komen er veel vragen naar boven die ons bezig houden ten behoeve van het opgroeien van jongeren in de christelijke kerk. Is er voldoende kennis aanwezig bij jongerenwerkers over (seksuele)ontwikkelingen bij jongeren? Kennen jongerenwerkers ‘de wereld’ waarin de tieners leven, zoals: de thuissituatie, omgang met leeftijdgenoten, onderwijsinstelling, sportvereniging, etc? Is men wel capabel genoeg om deze kennis en ervaring over te brengen op jongeren?

Gelovige jongeren met een christelijke achtergrond leven vanuit, door ouders meegegeven, normen en waarden zoals de Bijbel die aanreikt.

Invloeden van buitenaf, zoals: immoraliteit, vervaging van normen en waarden, het onderwijssysteem, maar ook de vervaging van normen en waarden binnen de kerk en het liberalisme binnen de kerk kunnen jongeren afleiden van de levensstijl zoals de Bijbel weergeeft. De Bijbel geeft richtlijnen over seksueel gedrag. Het lijkt gemakkelijk om vooral de nadruk te leggen op de dingen die niet mogen. Er is echter ook een positieve kant aan de seksualiteit. Het is belangrijk dat die positieve kant belicht wordt. Jongeren zullen gestuurd en begeleid moeten worden aan de hand van normen en waarden die de Bijbel aanreikt. Dit is niet gemakkelijk. Het interpreteren van ethische onderwerpen zoals bijvoorbeeld seksueel gedrag is aan verandering onderhevig door de tijd heen, door culturen heen en door kerken heen.

Hoewel het lastig is om dit onderwerp aan te snijden zal de christelijke kerk ‘op moeten staan’. Zij zal duidelijke principes, normen en waarden vanuit de Bijbel op een verantwoorde manier over moeten brengen op jongeren. Juist in deze leeftijdsfase hebben jongeren aandacht en een luisterend oor nodig om begrepen en geholpen te worden.

Mijn verlangen als jongerenwerker binnen de Pinksterbeweging in Nederland is dat deze generatie jongeren kan opgroeien in een kerk waar aandacht en begrip is voor de onderwerpen die met seksualiteit te maken hebben. Seksualiteit mag niet onder stoelen of banken geschoven worden, maar moet in alle eerlijkheid besproken kunnen worden.

Hoe ben ik tot dit onderwerp gekomen?

Na één van de stages bij de tienergroep van Pinkstergemeente de Banier te Almelo in het tweede cursusjaar aan Azusa Theologische Hogeschool ben ik daar werkzaam gebleven als tienerwerker. In die vijf jaren voor het tienerwerk kwamen bij mij verschillende vragen naar boven over het leven en het gedrag van tieners. Vragen over de leefwereld waarin zij leven. Hoe is de omgang met (christelijke) vrienden en vriendinnen? Hoe is de verwerking van de

ontwikkeling van seksualiteit bij een jongere? Deze gedachte heeft mij geleid in de keuze van dit onderwerp voor mijn afstudeerscriptie.

Het onderwijs en de media geven beelden van seksualiteit die niet thuishoren in de kerk. De christelijke jongeren die op zoek zijn naar antwoorden op vragen rondom seksualiteit moeten begrepen kunnen worden door jongerenwerkers in de kerk. Op deze manier, in alle openheid en eerlijkheid zullen jongerenwerkers christelijke jongeren in de kerk kunnen houden en op laten groeien vanuit normen en waarden van de Bijbel. Kennis, achtergronden en ervaring moeten samengevoegd worden om dit onderwerp (opnieuw) bespreekbaar te maken in de kerk.

Hoofdvraag en methode

De hoofdvraag van mijn afstudeerscriptie is: 'Zijn de veranderende opvattingen van de laatste vijf decennia rondom het thema seksualiteit van invloed op jongeren en wat zijn de gevolgen hiervan voor de taak van de jongerenwerkers in de Pinkstergemeenten in Nederland?'

Om deze vragen goed te beantwoorden ben ik in hoofdstuk één begonnen met het duidelijk uiteen zetten van de veranderende opvattingen rondom seksualiteit in de laatste decennia. Hierbij heb ik gekeken naar de oorsprong van veranderende opvattingen, hoe deze tot stand zijn gekomen en de gevolgen van deze veranderende opvattingen.

Het thema seksualiteit is een breed begrip bij jong en oud. Het is vooral een belangrijk onderwerp wanneer er gekeken wordt naar de ontwikkeling op dit gebied bij jongeren. In het tweede hoofdstuk heb ik getracht vanuit de Psychologie een beeld weer te geven over hoe deze ontwikkelingen tot stand komen.

Gegevens die bekend zijn kunnen ons een beeld geven hoe in het algemeen wordt gedacht over bepaalde onderwerpen. De invloed van seksualiteit op jongeren heeft niet alleen te maken met de lichamelijke ontwikkelingen. Het gezin, de school, leeftijdgenoten, vrienden, mediagebruik spelen ook belangrijke rollen m.b.t. hoe jongeren zich ontwikkelen in seksualiteit. In hoofdstuk drie heb ik enkele korte alinea's hieraan gewijd, zodat in beknopte vorm wordt weergegeven welke aspecten van invloed kunnen zijn op jongeren. Als laatste onderdeel van dit hoofdstuk is er een weergave van geslachtsgemeenschap onder jongeren.

In hoofdstuk vier beschrijf ik de achtergronden van seksuele voorlichting. Vanuit veel instanties nemen jongeren deze voorlichting aan. Maar wat komt waar vandaan, en is het belangrijkste?

Hoe gaan we nu eigenlijk om met seksualiteit? In hoofdstuk vijf beschrijf ik het dagelijks leven van jongeren.

In hoofdstuk zes geef ik aanbevelingen voor jongerenwerkers in de Pinkstergemeenten in Nederland.

Aan het eind van elk hoofdstuk is er een korte conclusie weergegeven met daarin een persoonlijke mening. Deze conclusies zijn aan het eind van deze studie weergegeven als een samenvattende conclusie, met een persoonlijke mening.

Hoofdstuk 1. Veranderende opvattingen over seksualiteit

Reclamespotjes, televisie programma's zoals: MTV (Music Television), de vele mode etalages, tijdschriften, internet en media via mobiele telefoons geven beelden hoe jongeren zich moeten kleden en gedragen om mee komen in hun leefcultuur. Drugs, alcohol en seks zijn geen taboes meer. Ze worden open en bloot voor jongeren tentoongesteld.

Jongeren tussen de twaalf en vijftien jaar bevinden zich in een ontwikkeling van hun leven waarin veel gebeurt. Voorheen kochten kinderen hun nieuwe outfits met ouders. Nu wordt er zelf bepaald wat men draagt en aanschaft. Omgang met vrienden en relaties, de zogenoemde subculturen worden belangrijker.

Er vindt een rijpingsproces plaats. Jongeren denken na over morele kwesties; de relatie met ouders en de ontwikkeling van seksualiteit speelt een belangrijke rol in deze leeftijdsfase¹.

1.1 Oorsprong van de verschuiving over de opvattingen rondom seksualiteit

In de jaren zestig van de vorige eeuw heeft er een grote verandering plaatsgevonden over de opvatting van seksualiteit.

Seksualiteit was aan het begin van de jaren zestig en daarvoor een groot taboe. Er heerste schaamte om open over dit belangrijke onderwerp te spreken. De aandacht voor dit onderwerp was vaak dan ook spaarzaam. Hoewel de seksuele revolutie in die tijd haar intrede deed en zich vermengde met de cultuur werd er binnenshuis echter niet tot weinig gesproken over dit onderwerp.²

Het centrale punt in de huiskamer was de grote tafel met de lamp erboven. Hier werd een spelletje gespeeld of een boek gelezen. Maar de tafel werd ingewisseld voor de televisie. De televisie werd het middelpunt van de woonkamer met daaromheen de zitbanken. De invloed van dit grote medium heeft heel veel te weeg gebracht in de ontwikkeling van seksualiteit bij jongeren in de afgelopen decennia. De beelden die door middel van de media werden gebracht waren niet altijd in overeenstemming met de werkelijkheid en lieten niet altijd zien wat de werkelijke bedoeling van seksualiteit is.³

De eerste vijf decennia van de twintigste eeuw werd het denken over seksualiteit met name beïnvloed door de werken van Freud (Freud 1905) en Kinsey (Kinsey e.a. 1948, 1953). Seksualiteit was voor hen een op zichzelf staande ontwikkeling. Het psychoanalytisch model van Freud gaf aan dat iedereen dezelfde fasen doorloopt 'in de ontwikkeling tot een volwassen seksualiteit'. Van oorsprong was Kinsey een bioloog. Biologisch werd bepaald wat de verschillen waren in de seksuele motivatie onder jongens en meisjes.

De omgeving speelde weinig tot geen rol in deze denkwijzen. Maar vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw kreeg de omgeving een meer centralere rol in de ontwikkelingstheorieën. De biologische invloeden van de seksuele ontwikkeling raakten meer op de achtergrond.

De interactie tussen het individu en de omgeving kreeg meer aandacht vanaf de jaren zeventig. Niet alleen biologische- en omgevingsinvloeden zouden een persoon vormen, maar ook de keuzes die men maakt zouden invloed hebben op de vorming van een persoon. We

¹ Jan de Wit, Wim Slot en Marcel van Aken (red), *Psychologie van de adolescentie*, Baarn: Houtboeken, 2005. blz. 11.

² Martine F. Delfos, *Ontwikkeling in vogelvlucht*, Lisse: Swets & Zeitlinger B.V., 2002. blz. 209.

³ Martine F. Delfos, *Ontwikkeling in vogelvlucht*, Lisse: Swets & Zeitlinger B.V., 2002. blz. 209.

zien dat de keuzemogelijkheden van het individu zonder dat we de omgeving ontkennen centraal worden gesteld.⁴

Keuzemogelijkheden staan ook centraal in het werk van Straver (Rademakers & Straver, 1986). Zijn uitgangspunt was dat de ervaringen van jongeren trapsgewijs ontstaan. Zo stelt Freud ook dat ervaringen van de jongere van invloed zijn.⁵ Jongeren maken zelf keuzes door ervaringen die zij wel of niet willen. De actieve houding van jongeren is een belangrijk aspect van het model van Straver. De seksuele ontwikkeling is volgens hem geen automatisch gevolg van de lichamelijke rijping, maar deze vindt plaats in de interactie tussen het individu en jongeren uit de omgeving van dezelfde leeftijd die zelf initiatieven nemen.⁶

Seksualiteit en media

Hoewel de televisie, boeken en tijdschriften belangrijke informatiebronnen zijn voor jongeren, is niet alles wat gezien, gehoord en gelezen wordt, waar. In de media wordt echter een heel ander beeld geschetst van het leven, de liefde, mannen, vrouwen, gezinnen en de manier van omgaan met elkaar. Seksualiteit is één van de onderwerpen die in de media regelmatig eenzijdig wordt weergegeven.⁷

Keuzemogelijkheden van jongeren zijn tegenwoordig onderhevig aan wat zij zien, horen, lezen en ervaren in hun directe leefomgeving. Leeftijdsgenoten op school en verschillende soorten van media zijn belangrijke invloeden die de keuzes bepalen van jongadolescenten.

Welke invloeden hebben deze twee op de keuzes van jongeren? Zal het gezin en de kerk een rol kunnen spelen in de keuzes van jongeren?

1.2 Veranderingen voor tieners

De veranderende opvattingen over seksualiteit zijn niet alleen bij de ouderen bekend geworden. Jongeren, vooral pubers, zullen de grote gevolgen van deze veranderende opvattingen met zich meedragen. Omdat zij zich lichamelijk en psychisch ontwikkelen zullen de invloeden van deze veranderingen des te groter zijn. Naast alle ontwikkelingen op lichamelijk en psychisch gebied zullen we nu de gevolgen van de veranderingen bespreken die van invloed zullen zijn op het seksueel gedrag van een jongadolescent.

Door de jaren heen zien we allerlei fenomenen, vaak tijdelijk, die wijzen op de veranderende opvattingen over seksueel gedrag. Ik noem een voorbeeld van een verschijnsel waar programma '1 Vandaag' in mei 2007 aandacht aan besteedde.

In mei 2007 werd een deel van het programma '1 Vandaag' gewijd aan de consumptieprostitutie. Hierin werd grote bezorgdheid geuit over puber meisjes tussen de twaalf en zestien jaar die seksuele handelingen verrichtten als ruilmiddel. Zij 'verkochten' hun lichaam voor bijvoorbeeld frisdrank, mobiele telefoons en telefoonkaarten. Men noemt dit ook wel de Breezerseks. Media, invloeden uit ander culturen en de achtergronden waaruit tieners komen, zoals gebroken gezinnen, hebben hun uitwerking op de levens van jongadolescenten. Hoewel dit een al langer bekend verschijnsel is in de Randstad, krijgen

⁴ Jan de Wit, Wim Slot en Marcel van Aken (red), *Psychologie van de adolescentie*, Baarn: HBuitgevers, 2005. blz. 111.

⁵ Martine F. Delfos, *Ontwikkeling in vogelvlucht*, Lisse: Swets & Zeitlinger B.V., 2002. blz. 35.

⁶ Jan de Wit, Wim Slot en Marcel van Aken (red), *Psychologie van de adolescentie*, Baarn: HBuitgevers, 2005. blz. 111.

⁷ Sanderijn van der Doef, *Kleine mensen, grote gevoelens*, Amsterdam: Uitgeverij Ploegsma bv, 1998, blz. 46.

jongerenwerkers in het noorden van Nederland ook toenemende signalen van dit fenomeen. Maatschappelijk werkster van Fier Fryslan Ineke Wijnsma wijdt de versoepeling van de seksuele moraal aan de 'gangsta-cultuur'. Dit is een extreem verschijnsel waar bepaalde jongeren, vooral uit de allochtone cultuur voor lijken op te staan. Andere jongeren wijzen dit soort praktijken af.

Jonge meisjes groeien tegenwoordig op met de 'gangsta-rap'. Dit is een muzieksoort die haar teksten laat horen en beelden toont met daarin een vervreemde seksualiteitsmoraal. Seksualiteit is hierin niets bijzonders. Een nieuwe term werd geboren: *breezerseks*.

Tijdens deze uitzending werd een film getoond waarin men aangaf dat je erbij hoorde wanneer je meedeed in deze levensstijl. Meisjes vonden het geen probleem hun lichaam te 'verkopen'. Het werd gezien als een vorm van overleven.

Terwijl ze hun lichamen weggeven weten ze niet precies wat ze weggeven. Deze zaken kunnen tot grote psychische klachten leiden. Deze meisjes zouden kind moeten zijn, maar ze hebben de hele wereld al gezien. Meisjes die kwetsbaar zijn en uit gebroken gezinnen komen of verstoten zijn door het gezin lopen het grootste risico om hierin terecht te komen. De meisjes zijn helemaal de weg kwijt. Ze proberen geborgenheid en bevestiging te zoeken in wat de jongens hen aanbieden.

De grenzen zijn overschreden. De jongens weten welke meisjes gevoelig zijn. Zij zetten de meisjes onder druk om steeds een stap verder te gaan. Pure chantage. De gevolgen zijn psychische klachten, maar ook lichamelijke -, zoals seksueel overdraagbare aandoeningen.

De jongerencultuur in deze maatschappij verhardt. Er zijn extreme uitdagingen nodig onder jongeren om een bepaalde adrenaline te voelen, aan een levensstandaard te kunnen voldoen en bevestiging te zoeken, die vanuit de achtergrond van deze jongeren niet gegeven zijn.

De invloeden die vanuit de Verenigde Staten, via de televisie of internet, overkomen geven een gekleurd beeld aan de jongeren. Een videoclip waarin hij zingt over seksuele handelingen en schaars geklede vrouwen geven het beeld dat het normaal is. Hoe vaker je hier naar kijkt, hoe gewoner het lijkt te worden. Het gedrag dat in de clip getoond wordt, wordt gekopieerd door de jongeren in onze maatschappij.

De jongens die deze weerloze meisjes 'gebruiken' zien het als experimenteren. Zij zien het als iets onschuldigs. Seksualiteit wordt een consumptiemiddel. Seksualiteit wordt hier gebruikt als middel om iets te ontvangen. Het is niet onschuldig. Jongeren kunnen vrijwilligheid en dwang niet meer van elkaar onderscheiden.⁸

Uit bovenstaand stuk komen duidelijke gevolgen naar voren die te maken hebben met de veranderende opvattingen over seksualiteit. Het denken over seksualiteit is veranderd in de laatste decennia bij jongeren. De media hebben grote invloed. Televisie en internet geven eenzijdige beelden weer die jongeren overnemen. De maatschappij en cultuur waarin jongeren nu leven spelen een belangrijke rol bij de gevolgen die jongeren met zich meedragen. De maatschappij is verhard. Jongeren moeten voldoen aan een levensstandaard die andere

⁸ EenVandaag, 'Breezerseks ontgroeit Randstad', Internet: 16 mei 2007
(http://1vandaag.nl/index.php?module=PX_Story&func=view&cid=1&daysago=1#)

jongeren stellen in die bepaalde subcultuur. Seksualiteit was een taboe, zij wordt nu naar het andere uiterste gebracht. De veranderende opvattingen, zoals die o.a. door de media getoond worden, geven geen totaalbeeld van wat seksualiteit inhoudt.

Hoezeer de media het publiek ook willen laten geloven dat seksualiteit een vanzelfsprekende zaak is bij jongadolescenten, dit is het zeker niet. De integratie van seksualiteit in levens van jongeren heeft te maken met aspecten van de persoonlijkheid en relaties die zij hebben met anderen.

Juist nu er een grotere variëteit aan opvattingen is rondom seksualiteit wordt er sterker een beroep gedaan op het individu. De individuele keuzes en beslissingen die jongeren zelf nemen worden steeds belangrijker. Dit geldt met name voor jongeren uit andere culturen. Zij krijgen van huis uit een totale andere opvatting over seksualiteit mee dan dat zij zien, horen en ervaren op school en op straat.

Er is een grote openheid ontstaan over seksualiteit. Enerzijds kunnen we zeggen dat deze openheid goed is, maar er kan absoluut niet gesproken worden over een zorgeloze beleving van seksualiteit.⁹

1.3 Belangstelling

Door de lichamelijke en psychoseksuele ontwikkelingen bij jongeren blijkt het dat er tijdens deze ontwikkelingen meer belangstelling is ontstaan voor seksueel contact.¹⁰ Naast deze ontwikkelingen spelen de media, die opener beelden geven van seksualiteit, een grote rol in belangstelling van de adolescent. Met name de gevoelens van jongens, die eerder geprikkeld worden dan die van meisjes, worden vaak opgewekt door een visuele stimulus. Zoals een plaatje van een naakte vrouw of het zien van een aantrekkelijk persoon.¹¹ Door beelden van de televisie en het internet zal de belangstelling tot seksueel contact van een jongere steeds groter worden. Met als gevolg dat het totaal verdraaide beeld van seksualiteit in het gedrag van de jongere terugkomt.

De belangstelling voor seksueel contact onder jongadolescenten door al deze factoren die hierboven genoemd zijn, is de oorzaak van het verschijnsel dat jongeren er 'steeds eerder bij zijn'. Steeds meer jongeren zijn seksueel actief. Jongens en meisjes hebben eerder geslachtsgemeenschap. Uit een onderzoek (Van Fulpen e.a., 2002) onder VMBO-studenten is gebleken dat zesentwintig procent van de jongens en achttien procent van de meisjes onder veertien jarigen wel eens geslachtsgemeenschap heeft gehad. Bij de vijftienjarigen was dit percentage ongeveer hetzelfde.¹² Het experimenteren met seksualiteit verschuift naar een jongere leeftijd. In 1900 hadden jongeren gemiddeld op hun vierentwintigste voor het eerst geslachtsgemeenschap. In 1945 was dat op ongeveer twintig jaar. In 1970 was dat ongeveer op het achttiende levensjaar en nu zal dit ongeveer op zeventien jaar liggen.¹³

⁹ Jan de Wit, Wim Slot en Marcel van Aken (red), *Psychologie van de adolescentie*, Baarn: HBuitgevers, 2005. blz. 124.

¹⁰ Jan de Wit, Wim Slot en Marcel van Aken (red), *Psychologie van de adolescentie*, Baarn: HBuitgevers, 2005. blz. 110.

¹¹ Jan de Wit, Wim Slot en Marcel van Aken (red), *Psychologie van de adolescentie*, Baarn: HBuitgevers, 2005. blz. 114.

¹² Jan de Wit, Wim Slot en Marcel van Aken (red), *Psychologie van de adolescentie*, Baarn: HBuitgevers, 2005. blz. 114.

¹³ Martine F. Delfos, *Ontwikkeling in vogelvlucht*, Lisse: Swets & Zeitlinger B.V., 2002. blz. 222.

De veranderende opvattingen over seksualiteit zijn niet onopgemerkt gebleven. Dit geldt niet alleen voor de jongere zelf, het individu, maar ook voor het gezin en de omgeving waarin de jongere opgroeit. Omdat een jongere zich seksueel ontwikkelt, is de invloed van wat de jongere over dat onderwerp te horen krijgt, erg groot. De media hebben een groot aandeel hierin. De belangstelling voor seksualiteit is nu groter, het seksueel gedrag is toegenomen en de keuzes die de jongere maakt, worden ook beïnvloed door al deze aspecten. De omgeving is hierin ook van groot belang, zoals de leeftijdsgenoten en het gezin. Het laatst genoemde echter in steeds mindere mate.

Hoofdstuk 2. Informatie over seksualiteit

2.1 Seksualiteit die past bij de ontwikkeling

Seksualiteit is een verzamelnaam voor een complex van gevoelens en handelingen die een mens kan ervaren en uitvoeren. Deze hangen samen met de lichamelijke gevoelens die hoofdzakelijk betrekking hebben op een andere persoon. Seksualiteit kan ook als een engere definitie beschouwd worden: de begeerte naar geslachtsgemeenschap tussen mensen en de geslachtsgemeenschap zelf.

Seksualiteit kunnen we ook als volgt definiëren: ‘Alle gedragingen en gevoelens die te maken hebben met je eigen lichaam en dat van een ander en die dat speciale (spannende, opgewonden, prettige) gevoel bij jezelf of bij die ander veroorzaken. Dat alles valt onder de noemer seksualiteit’.¹⁴

Voor mensen is seksualiteit van belang voor de voortplanting. Ook voor bevestiging van relaties tussen personen en niet in de laatste plaats voor het beleven van genot. In bepaalde culturen ligt er een religieus taboe op het openlijk spreken over seksualiteit. Of is zelfs het beoefenen van seksualiteit verboden voordat het huwelijk is aangegaan. Voor bijvoorbeeld rooms-katholieke geestelijken is het bedrijven van seksualiteit in zijn geheel verboden. Dit noemt men het celibaat. Het kan zijn dat vanuit religieuze of maatschappelijke overtuiging seksualiteit alleen binnen een huwelijksrelatie plaats kan vinden.

Naast alle lichamelijke betekenissen die seksualiteit kan hebben, heeft seksualiteit ook een emotionele betekenis. Het kan een vorm van communiceren zijn. Het laten merken dat je van elkaar houdt en dat je dichtbij een ander wilt zijn. Seksualiteit kan ook geborgenheid betekenen, een manier om je veilig te voelen, te ontspannen of te ontladen.

Seksualiteit kan zich in veel verschillende manieren uiten zoals: in woorden, flirten, knipogen, een uitstraling, kleding, zoenen, strelen, enzovoort.¹⁵

Interesse van jongeren voor seksualiteit heeft zijn oorsprong in de kinderjaren. Er vinden enkele belangrijke lichamelijke veranderingen plaats. Zowel mannen als vrouwen produceren geslachtshormonen. Mannen het zogenoemde testosteron en vrouwen oestrogeen en progesteron. Maar de man heeft een hogere testosteronspiegel terwijl de vrouw een hogere oestrogeenspiegel heeft.

De geslachtschromosomen, XX bij de vrouw en XY bij de man, bepalen bij de ontwikkeling van de foetus of de geslachtsklieren zich tot teelballen (man) of eierstokken (vrouw) ontwikkelen. Deze geslachtsklieren scheiden op hun beurt de geslachtshormonen af die bepalen of de uitwendige genitaliën van de foetus mannelijk of vrouwelijk zullen zijn.

Wanneer kinderen in de puberteit komen dan neemt de afscheiding van geslachtshormonen toe. Dit zorgt voor de ontwikkeling van hormonale kenmerken.¹⁶ Dit zijn de uiterlijke veranderingen bij mannen en vrouwen.¹⁷ Testosteron zorgt bij de man voor deze uiterlijke veranderingen. Oestrogeen zorgt bij de vrouw voor de uiterlijke veranderingen. Deze effecten op de weefselontwikkeling worden ook wel organisatie-effecten genoemd. Naast de

¹⁴ Sanderijn van der Doef, *Kleine mensen, grote gevoelens*, Amsterdam: Uitgeverij Ploegsma bv, 1998, blz. 10.

¹⁵ Sanderijn van der Doef, *Kleine mensen, grote gevoelens*, Amsterdam: Uitgeverij Ploegsma bv, 1998, blz. 10.

¹⁶ Roediger (red), *Psychologie, een inleiding*, Thorn: Ef & Ef, 2001. blz. 507v.

¹⁷ Roediger (red), *Psychologie, een inleiding*, Thorn: Ef & Ef, 2001. blz. 418.

organisatie-effecten zijn er ook activatie-effecten. Dit is de uitwerking van de geslachtshormonen op het seksueel gedrag van een man en vrouw.

Het seksueel gedrag van de man wordt waarschijnlijk ook beïnvloed door de mannelijke hormonen. De seksuele activiteit is het hoogste wanneer het niveau van deze hormonen het hoogst is. Dit ligt tussen het vijftiende en vijfentwintigste levensjaar. Wanneer mannen een laag gehalte aan mannelijke hormonen hebben dan is er gemiddeld genomen minder vaak een erectie of is er minder vaak een seksuele activiteit. Dit kan verhoogd worden wanneer mannen testosteron toegediend krijgen.¹⁸

De relatie tussen geslachtshormonen en seksueel gedrag bij vrouwen is onduidelijk, 'hoewel het lijkt alsof testosteron ook bij vrouwen invloed heeft op het seksuele gedrag, net als bij mannen'. Daarnaast kan oestrogeen ook betrokken zijn bij de seksuele opwindning van een vrouw.¹⁹

Het seksuele gedrag van de mens is niet alleen beïnvloedbaar door de hormonen. Ook spelen sociaal-culturele en andere factoren een belangrijke rol in het seksueel gedrag van een mens.²⁰ Gegevens over seksueel gedrag zijn moeilijk te verzamelen. Seksuele handelingen gebeuren meestal in afzondering. De gegevens die bekend zijn komen hoofdzakelijk uit vragenlijsten en enquêtes.

2.2 Seksualiteit in verschillende culturen

Sinds de tijd van Kinsey spelen de maatschappelijke invloeden een belangrijke rol in de seksuele gedragingen van mensen. Dit werd bevestigd door crossculturele studies. Er is een verscheidenheid aan seksuele gedragingen in verschillende culturen naar voren gekomen. Ford en Beach (1951) vergeleken seksuele praktijken in honderdnegentig culturen. Over de hele wereld kwam heteroseksuele gemeenschap het meest naar voren als voorkomende vorm van seksueel gedrag. Maar deze vorm varieert enorm in voorkeur en techniek. Hieronder een aantal opsommingen van wat men tegenkwam in verschillende culturen: Sommige culturen beschouwen seksualiteit overdag als gevaarlijk; de meeste groepen zoeken afzondering, maar hier bestaan ook weer uitzonderingen. In de meeste samenlevingen bestaat er een voorkeurspositie van de man bovenop de vrouw. Maar hier zijn ook weer uitzondering voor andere posities. Over het algemeen heeft elke cultuur één of twee posities.

In de verschillende culturen verschilt de frequentie van de gemeenschap enorm. Bijvoorbeeld bij de Dani uit Nieuw-Guinea bestaat er een periode van vier tot zes jaar na de geboorte van een kind, seksuele onthouding. Er is ook niets dat er op wijst dat er ander seksueel gedrag zou zijn gedurende deze periode. Paren hebben geen seksuele omgang voor ze twee jaar getrouwd zijn. Zoals je hier kunt verwachten is het geboortepil erg laag. Er bestaan ook gegevens dat er jongemannen zijn in de Verenigde Staten die een gemiddelde hebben van drie en een half keer geslachtsgemeenschap per etmaal. Zo zijn er veel verschillende seksuele gedragingen in verschillende culturen.

Er zijn ook grote verschillen in wat men seksueel aantrekkelijk vindt. In onze maatschappij zijn de borsten van een vrouw aantrekkelijk, terwijl dit in veel culturen geen seksueel belang heeft. In onze maatschappij worden slanke vrouwen als aantrekkelijk gezien en is de 'ideale' vrouw wanneer zij door de jaren heen dunner wordt. In culturen in Afrika wordt de aantrekkelijkheid verhoogd wanneer ongetrouwde vrouwen calorierijk voedsel krijgen zodat zij in kilo's aankomen.

¹⁸ Roediger (red), *Psychologie, een inleiding*, Thorn: Ef & Ef, 2001. blz. 507.

¹⁹ Roediger (red), *Psychologie, een inleiding*, Thorn: Ef & Ef, 2001. blz. 508.

²⁰ Roediger (red), *Psychologie, een inleiding*, Thorn: Ef & Ef, 2001. blz. 509.

Er zijn ook sociaal-culturele verschillen binnen een maatschappij te vinden wat betreft seksueel gedrag. De hogere sociale klassen in Amerika hebben een rijker en gevarieerder liefdesspel dan de lagere klassen en vindt men handelingen die plaatsvinden uit de hogere klassen onfatsoenlijk. Bij hogere klassen heeft men het licht aan terwijl bij de lagere klassen er de voorkeur naar uitgaat dat het licht uit is tijdens de seksuele gemeenschap.²¹

Hierboven zijn enkele verschillen genoemd van seksueel gedrag in verschillende culturen. De verschillende maatstaven ten aanzien van seksualiteit in verschillende culturen zullen invloed hebben op het seksueel gedrag van jongeren in onze cultuur. Zoals vaker is aangehaald zullen jongeren de maatstaf van seksualiteit anders bepalen als zij kennis hebben gemaakt met andere seksuele normen vanuit andere culturen. In hoofdstuk één zien we hoe deze invloeden tot de jongeren kunnen komen, zoals: televisie, internet, reizen etc.²²

2.3 Seksualiteit in de adolescentie

Tijdens de puberteit treden er lichamelijke veranderingen op. Deze hangen samen met het geslachtsrijpingsproces.²³ Deze periode van vele ontwikkelingen moeten we plaatsen in de hele levensloop van een persoon. Wat er in deze jaren plaatsvindt heeft zijn oorsprong in de kinderjaren, zoals weergegeven in hoofdstuk 2.1. Ook het perspectief naar volwassenheid beïnvloedt de ontwikkeling in de puberteit.

De adolescentie periode is in de laatste honderd jaren steeds vroeger begonnen. Al deze veranderingen die plaatsvinden op het cognitief, sociaal en biologisch functioneren komen nu eerder aan bod.²⁴

De jongadolescentie wordt gezien als een aparte leeftijdsfase. Er voltrekt zich een ontwikkeling tijdens deze fase die we niet tegenkomen bij de kindertijd, maar ook niet bij de volwassenheid. In deze leeftijdsfase ontwikkelen de voortplantingsfuncties zich.²⁵ In de vroege adolescentie, waar de lichamelijke rijping en de psychoseksuele ontwikkeling plaatsvinden, treden de eerste lichamelijke veranderingen op. Zoals de eerste menstruatie en de spermarche. Tijdens het zevende of achtste levensjaar, het begin van de seksuele ontwikkeling, vindt deze ontwikkeling van de hormonale verandering plaats. De zichtbare ontwikkelingen doen zich bij meisjes voor op hun tiende jaar en bij jongens op hun twaalfde jaar.²⁶

Deze ontwikkelingen worden tijdens de puberteit gestimuleerd door de ontwikkeling van hormonen. Mede hierdoor komt de ontwikkeling van de seksualiteit in een stroomversnelling.²⁷ Deze wordt aangezet tot rijping en groei.

²¹ Roediger (red), *Psychologie, een inleiding*, Thorn: Ef & Ef, 2001. blz. 510-511.

²² pagina 2

²³ Jan de Wit, Wim Slot en Marcel van Aken (red), *Psychologie van de adolescentie*, Baarn: Houtbeek, 2005. blz. 13.

²⁴ Roediger (red), *Psychologie, een inleiding*, Thorn: Ef & Ef, 2001. blz 417 en 414.

²⁵ Beemen, van, L., *Ontwikkelingspsychologie*, Groningen: Wolters-Noordhoff, 1995. blz. 295.

²⁶ Jan de Wit, Wim Slot en Marcel van Aken (red), *Psychologie van de adolescentie*, Baarn: Houtbeek, 2005. blz. 38.

²⁷ Jan de Wit, Wim Slot en Marcel van Aken (red), *Psychologie van de adolescentie*, Baarn: Houtbeek, 2005. blz. 110.

De seksuele ontwikkeling kunnen we in primaire en secundaire ontwikkelingen onderverdelen. Bij de primaire ontwikkelingen moeten we denken aan kenmerken die direct verbonden zijn met de voortplanting. Bij jongens gaat het om de vergroting van de penis, scrotum, prostaat en teelballen. Bij meisjes vindt er een vergroting plaats van de clitoris, de schaamlippen en de baarmoeder. Daarnaast begint bij de jongens de ejaculatie (zaadlozing) en bij meisjes de menstruatie. De secundaire geslachtskenmerken zorgen meestal voor het karakteristieke uiterlijk van de jongen en het meisje. Met daarop ook uitzonderingen. Bij de jongen komen de volgende uiterlijke veranderingen voor: gezichtshaar, acne, stemverandering, okselhaar, borsthaar, het groter worden van de borstkas, spierontwikkeling en de groei van schaamhaar. De uiterlijke veranderingen bij meisjes zijn de volgende: acne, okselhaar, ontwikkeling van de borsten, ronde lichaamscontouren en schaamhaar²⁸. De vele vragen die tijdens de (lichamelijke) ontwikkelingen bij pubers opkomen kunnen angst veroorzaken. Naast alle (lichamelijke) ontwikkelingen die plaatsvinden vormen er zich ook vragen bij de pubers hoe met al deze veranderingen om te gaan.

Zoals de ontwikkeling van de seksualiteit een belangrijke rol speelt in deze leeftijdscategorie, zo speelt ook de cognitieve ontwikkeling een grote rol. Jongeren zijn in staat beter na te denken over eigen seksuele gevoelens en de verwachtingen van henzelf en van anderen.²⁹

De veranderende opvattingen over seksualiteit en de media zijn niet de enige oorzaken die het seksueel gedrag van een jongere bepalen. De lichamelijke veranderingen en ontwikkelingen beginnen bij jongadolescenten steeds eerder. De seksuele ontwikkelingen worden ook beïnvloed door lichamelijke veranderingen en de hormonale werkingen die deze ontwikkeling stimuleren en in een stroomversnelling brengen. Hoewel de cognitieve ontwikkeling ook plaatsvindt in deze fase zullen de primaire en secundaire veranderingen eerder angsten en vragen oproepen bij deze leeftijdsgroep. Voordat er ingegaan wordt op de seksuele voorlichting, volgt er nu eerst een hoofdstuk over statistische gegevens.

²⁸ Roediger (red), *Psychologie, een inleiding*, Thorn: Ef & Ef, 2001. blz 417 en 418.

²⁹ Jan de Wit, Wim Slot en Marcel van Aken (red), *Psychologie van de adolescentie*, Baarn: HBuitgevers, 2005. blz. 110.

Hoofdstuk 3. Statistische gegevens

Getallen en statistische gegevens. Waar zijn ze goed voor? Gegevens geven veranderingen aan in een bepaalde periode. Gegevens geven ook de huidige situatie weer zoals die op dat moment bekend is. Deze kunnen vergeleken worden met cijfers uit voorgaande periodes.

De belangrijkste onderwerpen waarmee jongeren direct te maken hebben, worden hieronder kort weergegeven met de daarbij behorende cijfers.

Onderstaand verslag zal uitwijzen welke invloeden de seksuele ontwikkeling en het seksueel gedrag van jongeren bepalen en hoe groot die invloed is.

3.1 Statistische gegevens

Het Gezin

De meeste kinderen en jongeren leven in een huishouding met twee ouders. Van de jongeren tussen de twaalf en zeventien jaar woont ongeveer zevenentachtig procent bij twee ouders. Dat houdt in dat ongeveer dertien procent van de jongeren in een eenoudergezin woont. Tien procent daarvan komt van een 'eenoudergezin na een echtscheiding'. En twee procent daarvan komt van een gezin waarin de vader of moeder is overleden.

In 2009 hadden zes op de tien scheidende paren kinderen die minderjarig waren tegen iets meer dan de helft in 1994. Bij echtscheidingen in 2009 waren drieëndertig duizend kinderen betrokken. Ongeveer de helft van de bij een echtscheiding betrokken kinderen was op het moment van de scheiding jonger dan tien jaar.³⁰

Mediagebruik

Het mediagebruik onder jongeren is erg hoog. Tweeënzestig procent van de kinderen tussen de twaalf en achttien jaar kijkt gemiddeld negen uur per week televisie. Jongeren zitten minder voor de televisie. Het aantal jongeren dat geen of minder dan tien uur per week voor de televisie zitten neemt af. Hoewel het internet gebruikt juist toeneemt.³¹

Vrije tijd

Twaalf- tot vierentwintigjarigen beschikken over ongeveer zes uur vrije tijd per dag. Deze uren worden ingevuld door lichamelijk sportbeoefening, hobby's en kunstzinnige activiteiten. Vanaf het achttiende jaar wordt de vrije tijd minder. Internet is ook een belangrijke activiteit in de vrije tijd van jongeren. Bijna iedereen is wel eens op internet geweest. Het aantal jongeren dat uitgaat is erg hoog. Ongeveer een derde van de vijftien tot vierentwintig jarigen bezoekt wekelijks een café.³²

Anticonceptiepil

De 'pil' is een veel gebruikt anticonceptiemiddel onder jonge vrouwen. Van de jonge vrouwen tussen de zestien en zeventien jaar gebruiken ongeveer vijfenvijftig procent de 'pil'. Dit neemt vanaf het zestiende levensjaar toe tot het vijfentwintigste jaar. Vanaf dan is er een

³⁰CBS, 'echtscheiding', Internet: 21 augustus 2012
(<http://www.cbs.nl/nlnl/menu/themas/veiligheidrecht/publicaties/artikelen/archief/2010/2010-3201-wm.htm>).

³¹CBS, 'televisie', Internet: 21 augustus 2012
(<http://www.cbs.nl/nlnl/menu/themas/dossiers/jongeren/publicaties/artikelen/archief/2010/2010-3144-wm.htm>).

³²CBS, 'jongeren', Internet: 21 augustus 2012
(<http://www.cbs.nl/nr/ronlyres/ab51beb9-d08f-4500-8ee2-5d81410aa3d8/0/jeugd2003.pdf>).

daling in het aantal pilgebruikers. Het pilgebruik bij alle leeftijdsgroepen bij vrouwen neemt gestaag af.³³

Religie

Iets minder dan de helft van de jongeren rekent zich tot een kerkelijke gezindte of een levensbeschouwelijke groepering. Ongeveer een op de zeven bezoekt regelmatig wel eens een kerkdienst.³⁴

Uiterlijk

De grootste veranderingen van de seksuele ontwikkeling doen zich voor in de geslachtsorganen. De lichaamsverandering in de puberteit kunnen adolescenten veel zorgen baren. Zij vinden zich onaantrekkelijk en verschillend ten opzichte van leeftijdsgenoten. Dit kan tot negatieve reacties leiden ten opzichte van de puberteit. Vooral bij vrouwen komt het slankheidsideaal naar voren dat bepaald wordt door de leefcultuur. De vetontwikkeling is een verandering hierin. Naast deze uiterlijke veranderingen heeft 70% van de jongens en meisjes last van acne.³⁵

Lichamelijke groei

Door betere voeding, medische verzorging en minder kinderziekten wordt de volle lengte twee tot vier jaar eerder bereikt dan een eeuw geleden. Jongens bereiken die lengte op hun vierentwintigste en meisjes op hun negentiende levensjaar. Zoals hierboven genoemd wordt de overtuiging door jongeren, ten onrechte, aangenomen dat zij verschillend zijn van hun leeftijdsgenoten.³⁶

3.2 Geslachtsgemeenschap onder jongadolescenten

De gemiddelde leeftijd waarop jongeren voor het eerst geslachtsgemeenschap hebben is in de laatste decennia enorm gedaald. De leeftijd van jongeren die voor het eerst geslachtsgemeenschap hebben, lag in 1900 op ongeveer het vierentwintigste levensjaar. In 1945 lag dit ongeveer op twintig jaar. In 1970 lag dat cijfer op achttien jaar en nu in 2009 hebben jongeren voor het eerst geslachtsgemeenschap wanneer zij ongeveer zeventien jaar zijn.

Zesentwintig procent van de jongeren tussen de vijftien en zestien jaar heeft wel eens geslachtsgemeenschap gehad. De gemiddelde leeftijd ligt op ongeveer zeventien jaar. Tachtig procent van de jongeren gebruikt een voorbehoedsmiddel bij de eerste geslachtsgemeenschap. Driekwart van de jongeren vindt dat hij of zij 'veilig' vrijt.³⁷

³³CBS, 'jongeren', Internet: 21 augustus 2012
(<http://www.cbs.nl/nlnl/menu/themas/gezondheidwelzijn/publicaties/artikelen/archief/2007/2007-90043-wk.htm>).

³⁴CBS, 'jongeren', Internet: 21 augustus 2012
(<http://www.cbs.nl/nlnl/menu/themas/vrijetijdcultuur/publicaties/artikelen/archief/2011/2011-3368-wm.htm>).

³⁵Roediger (red), *Psychologie, een inleiding*, Thorn: Ef & Ef, 2001. blz 416 en 417.

³⁶Roediger (red), *Psychologie, een inleiding*, Thorn: Ef & Ef, 2001. blz 417 en 416.

³⁷CBS, 'jongeren', Internet: 21 augustus 2012
(<http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/CCD59996741F4E29AF6BAAB0A8511BC1/0/2009g93pub.pdf>).

De opleiding die jongeren volgen speelt een belangrijke rol bij het begin van seksualiteit. Laagopgeleide jongeren worden eerder seksueel actief dan hoger opgeleiden.³⁸

Kinsey en zijn collega's hebben aan de Indiana University de grootste opiniepeiling uitgevoerd over seksualiteit. Uit hun onderzoek blijkt dat ongeveer negentig procent van de mannen en vijftig procent van de vrouwen seksuele gemeenschap heeft gehad vóór het huwelijk.

In de opiniepeiling kwam naar voren dat het aantal orgasmen per week hoger ligt dan dat in eerste instantie was gedacht. Veertig procent van de paren die een vorm van hoger onderwijs heeft genoten, heeft minstens een maal per week orale seks. Een derde van de mannen heeft ervaring met minstens één orgasme met een andere man sinds de puberteit. Achtenvijftig procent van de vrouwen en tweeënnegentig van de mannen heeft minstens een ervaring met masturbatie.

Bij jongens in de vroege adolescentie is de seksualiteit gericht op de masturbatie. Bij vrouwen is dit veel later. De seksualiteit ligt meer in de relatie context. Vrouwen vinden het belangrijker dan mannen dat een goede relatie een voorwaarde is voor seksuele interactie.

Getrouwde of samenwonende paren hebben vaker seksuele gemeenschap per week. Dit is van drie keer per week gegaan naar drie en half keer per week. Waarschijnlijk is deze toename gekomen doordat er minder angst is op zwangerschappen, omdat er een grotere beschikbaarheid is van anticonceptiemiddelen.³⁹ (1940-1950)

Tweederde van de vrouwen heeft seksuele gemeenschap gehad vóór het huwelijk. Onder jongeren in Nederland en Vlaanderen heeft tweederde van de ongetrouwde jongeren tussen de achttien en negentien jaar ervaring met seksuele gemeenschap. Dit cijfer ligt hoger bij jongeren die werken dan bij jongeren die studeren.⁴⁰ (1970) (509)

³⁸ Martine F. Delfos, *Ontwikkeling in vogelvlucht*, Lisse: Swets & Zeitlinger B.V., 2002. blz. 222.

³⁹ Roediger (red), *Psychologie, een inleiding*, Thorn: Ef & Ef, 2001. blz. 509.

⁴⁰ Roediger (red), *Psychologie, een inleiding*, Thorn: Ef & Ef, 2001. blz. 509.

Hoofdstuk 4. Seksuele voorlichting in de opvoeding

Seksuele voorlichting. Dit is een belangrijk onderwerp als onderdeel van de hele opvoeding. Ouders slaan dit onderwerp liever over. Schaamte en gebrek aan kennis kunnen een rol spelen om dit onderwerp te mijden. Juist dit onderwerp moet ter sprake gebracht worden wanneer kinderen in de puberteit komen.

Seksuele voorlichting is het overbrengen van informatie met betrekking tot de seksualiteit van de mens. Men geeft liever voorkeur aan de algemene term relationele en seksuele vorming. De seksuele voorlichting is hiervan een onderdeel. Bij deze termen wordt ook de nadruk gelegd op het aspect van de vorming van een persoon.

Naast de voorlichting die ouders geven komt het onderwerp op scholen ook aan bod. Deze voorlichting wordt gegeven in de lesprogramma's van de vakken biologie of godsdienst.

4.1 Seksuele voorlichting en de geschiedenis

Tot rond de jaren zestig was het spreken over seksualiteit taboe. De seksuele moraal was erg preuts. De seksuele voorlichting ontbrak bij ouders en op school. Men vertelde dat seks vies was. Zo kon het voorkomen dat wanneer een vrouw trouwde ze nog niet wist dat ze niet van een zoen zwanger kon raken en dat de buiknavel niets met voortplanting had te maken.

De televisie bracht hier verandering in. In de jaren zeventig zond de VPRO het programma "Open en bloot" uit. Erg braaf, gezien met de ogen van nu. In die tijd was dat erg revolutionair. Met de aanvang van de seksuele revolutie werd het taboe van de seksualiteit doorbroken. Het onderwerp werd beter bespreekbaar. Er werd bijvoorbeeld informatie verschaft over de anticonceptiepil die een zwangerschap op een betrouwbare manier kon voorkomen. De televisie had dus een groot aandeel in de informatieverbreiding over seksualiteit.

Vanaf 1983 begint de pers te schrijven over AIDS. Dit had te maken met de opkomst van de ziekte Aids. Seksuele voorlichting werd in veel Afrikaanse landen, waar grote delen van de bevolking besmet waren met Aids, als onmisbaar deel van de volksgezondheid gezien. Ook in het licht van de overbevolking in een aantal derde wereld landen is het geven van seksuele voorlichting nu nog steeds een noodzaak.

4.2 Seksuele voorlichting en communicatie

De ontwikkeling van seksualiteit bij jongeren kan veel zorgen veroorzaken bij personen die direct te maken hebben met hen, zoals ouders en docenten. Het is bekend dat jongeren steeds eerder seksueel actief zijn. Jongeren zijn niet goed genoeg uitgerust met kennis en vaardigheden die zij nodig hebben om controle te krijgen over hun eigen seksueel gedrag. Het aantal seksueel overdraagbare aandoeningen stijgt enorm. Daarom is het belangrijk dat jongeren zich op een goede manier laten voorlichten om van daaruit hun grenzen aan te kunnen geven. Het gaat hierbij niet in eerste instantie om de lichamelijke en psychoseksuele ontwikkelingen, maar om vaardigheden die zij in de praktijk kunnen toepassen. Dit is echter niet alleen de taak van de scholen, maar ook van de ouders. Maar het is bekend dat communicatie alleen niet voldoende is om de kennis goed over te brengen op jongeren. Er heerst vaak schaamte en er is kennisgebrek over dit onderwerp.⁴¹ Voor sommige ouders viel

⁴¹ Sanderijn van der Doef, *Kleine mensen, grote gevoelens*, Amsterdam: Uitgeverij Ploegsma bv, 1998, blz. 26-28.

de druk weg om goede seksuele voorlichting te geven omdat de pil immers bescherming bood tegen de gevolgen van seks.⁴²

4.3 Seksuele voorlichting van ouders

Taken van ouders en scholen (zie ook 4.4)

De meeste ouders die de stap nemen om te beginnen met seksuele voorlichting, geven het wanneer de kinderen in de puberteit komen. In deze tijd zullen de meeste kinderen ook naar het voortgezet onderwijs gaan.

Het voortgezet onderwijs neemt bij de seksuele voorlichting een gedeelte van de taak van ouders over. Ouders vinden dit een prettige gedachte en willen wel tot het dertiende jaar zelf seksuele voorlichting geven.

Hoewel ook de leerkrachten veel moeite hebben met seksuele voorlichting, kunnen ze dit niet negeren en zij zullen kinderen moeten sturen wanneer zij vragen hebben en negatieve seksuele opmerkingen maken. Tegenwoordig is er ondersteuning op het gebied van seksuele voorlichting, zoals: lesmateriaal en cursussen.⁴³

Seksuele voorlichting door ouders

Het begin van seksuele voorlichting ligt bij het moment dat de kinderen eenvoudige vragen aan hun ouders stellen over seksualiteit. Wanneer een kind oud genoeg is, zal het gaan vragen waar het vandaan komt. Dit kan de aanleiding zijn om als ouder uit te leggen wat seksualiteit is. De beste manier is om hier gaandeweg over te praten zoals ook andere onderwerpen met het opgroeien ter sprake komen.

Kinderjaren

Seksualiteit is een onderdeel van mens-zijn. Ook een kind is een seksueel wezen. De opvoeding met betrekking tot het omgaan met de eigen seksualiteit begint dan ook al in de kinderjaren. De ouders staan centraal in de opvoeding van het kind. Het gezin is het belangrijkste referentiekader waarin de jongere zich ontwikkelt. Ouders moeten zich hiervan bewust zijn. Zij dragen de normen en waarden, die centraal staan in het gezin, over aan het kind. Zij zullen het kind beïnvloeden, sturen en corrigeren in elke goede of minder goede keuze die het maakt. In de opvoeding van jongeren bewandelen ouders een zogenaamde opvoedingsstijl. Dit is de emotionele context waarin opvoedingspraktijken worden overgedragen op het kind.⁴⁴

Niet alle ouders zullen seksuele voorlichting geven gemakkelijk vinden. Nog steeds kan er een taboe rusten op het openlijk spreken over seksualiteit. Sommige ouders zullen denken dat hun kinderen er nog niet aan toe zijn om hier over te spreken. Juist wanneer deze gesprekken uitgesteld worden, zullen ouders hier alleen maar meer moeite mee krijgen.

⁴² Albert K. Ploeger, *Inleiding in de godsdienstpedagogiek*, Kampen: Uitgeverij Kok, 1993, blz. 75.

⁴³ Sanderijn van der Doef, *Kleine mensen, grote gevoelens*, Amsterdam: Uitgeverij Ploegsma bv, 1998, blz. 31-32. CBS, 'jongeren', Internet: 22 mei 2007 (<http://www.cbs.nl/nr/ronlyres/ab51beb9-d08f-4500-8ee2-5d81410aa3d8/0/jeugd2003.pdf>)

⁴⁴ Sanderijn van der Doef, *Kleine mensen, grote gevoelens*, Amsterdam: Uitgeverij Ploegsma bv, 1998, blz. 26-28.

Veranderingen

Wanneer kinderen in de puberteit komen zullen er lichamelijke veranderingen optreden.⁴⁵ Ouders zullen hun kinderen moeten voorbereiden op de veranderingen in hun lichaam. Deze zullen optreden wanneer zij ongeveer tien jaar zijn. Zonder voorlichting kan het voor een meisje een enorme schok zijn wanneer zij op een dag voor het eerst menstrueert. Hetzelfde geldt voor een jongen wanneer hij voor het eerst een natte droom heeft gehad.

Ouders merken aan het gedrag en aan het uiterlijk van hun zoon of dochter dat zij een nieuwe fase in het leven zijn ingegaan. Heftige emoties kunnen zich op verschillende gebieden voordoen. Zo ook op het gebied van seksualiteit. De seksuele vorming bij de opvoeding van kinderen is een onderdeel van het groter geheel, zoals hierboven staat beschreven.⁴⁶

De meeste pubers zijn wel eens verliefd geweest en hebben wel eens gezoend. De seksuele voorkeur ontwikkelt zich verder en er zal een sterke voorkeur komen naar een bepaalde sekse. Maar dit kan ook jaren lang tijdens de puberteit groeien.

Hoewel jongeren zich openstellen voor deze ontwikkelingen en hier graag in mee gaan, kan daarentegen ook een enorme preutsheid ontstaan. Jongeren willen er op dat moment niets van weten en er met niemand over spreken. Er zal geen gesprek op gang komen met ouders die hun kind daarin willen voorlichten. Waarschijnlijk heeft deze preutsheid te maken met de puberteit waarin op dat moment teveel veranderingen plaatsvinden.

4.4 Seksuele voorlichting op school

Seksuele voorlichting vindt tegenwoordig plaats bij diverse vakken op school, zoals bij biologie of godsdienst. Soms worden er gastdocenten gevraagd, bijvoorbeeld geneeskunde studenten of vrijwilligers die speciaal zijn opgeleid om voorlichting te geven. De voorlichting die op scholen wordt gegeven blijft vaak beperkt tot technische informatie en theoretische verhalen. Docenten zullen wel de ernst van Soa's benadrukken en uitleggen dat bijvoorbeeld een condoom kan bijdragen bij de preventie van Soa's. Maar men zal geen instructies geven over hoe hiermee om te gaan.

De seksuele voorlichting op school kan onder geplande voorlichtingsmomenten plaatsvinden. Er wordt gesproken in algemene termen over seksualiteit. Er worden illustraties gebruikt en men benoemt cijfers die uit onderzoeken komen. In deze sociale context voelt jongeren zich op hun gemak. Ze zijn ontspannen omdat het niet over henzelf gaat.

In de relationele context gaat het over personen uit het verleden en het heden die voor jongeren belangrijk zijn, zoals: ouders, vrienden en vriendinnen. Hiermee worden gesprekken persoonlijker. In de individuele context worden persoonlijke seksuele problemen van jongeren besproken. De maatschappelijke context kan hierin een rol van betekenis gaan spelen.

Seksuele voorlichting wordt vooral gegeven door leeftijdsgenoten. Jongeren staan in deze leeftijd erg open voor seksuele voorlichting. Ouders lichten hun kinderen over dit onderwerp weinig in. In hoofdstuk één heeft u kunnen lezen dat na de seksuele revolutie er een grote openheid is ontstaan over seksualiteit. Maar dit heeft zich minimaal ontwikkeld in de seksuele voorlichting. Ouders hebben nog steeds veel schroom om over dit onderwerp met hun kinderen te praten.

⁴⁵ Jan de Wit, Wim Slot en Marcel van Aken (red), *Psychologie van de adolescentie*, Baarn: Houtboeken, 2005. blz. 13.

⁴⁶ CBS, 'jongeren', Internet: 22 mei 2007

(<http://www.cbs.nl/nr/rdonlyres/ab51beb9-d08f-4500-8ee2-5d81410aa3d8/0/jeugd2003.pdf>).

Naast de beperkte seksuele voorlichting van ouders geven scholen alleen de technische informatie van de seksuele voorlichting weer.⁴⁷ Dit gaat met name over de gevaren van seksueel verkeer en over de cijfers rondom seksualiteit.

4.5 Seksuele voorlichting en leefomgeving

De vele veranderingen die bij jongeren plaatsvinden, zoals de lichamelijke veranderingen, duiden op de ontwikkelingen naar volwassenheid. Dit hoeft niet in te houden dat er dan ook behoefte is aan seksuele veranderingen. Hieronder valt ook de seksuele activiteit van een jongere.

Voorafgaand aan seksuele gemeenschap kan een aantal andere fasen eerst komen, zoals: (tong)zoenen, strelen boven en onder de kleding en het naakt bij elkaar liggen.

Het zou verstandig zijn om met jongeren van deze leeftijd te praten over wat zij normaal vinden op het gebied van seksualiteit, zoals: wel of geen verkering, vrienden die verkering hebben, enzovoort. Op deze manier kun je als ouder of opvoeder een goed beeld krijgen over de normen en waarden die leven onder de leeftijdsgenoten en bij henzelf. Ouders en opvoeders vinden het prettig om een goede indicatie te hebben van het gedrag van jonge mensen in deze leeftijdscategorie. Hierin kunnen zij kenmerkend gedrag signaleren dat als norm kan gelden onder jongeren. Men moet wel opletten dat deze norm niet 'normaal' hoeft te zijn. Het kunnen emoties en gedragingen zijn die typisch voorkomen bij een bepaalde leeftijdscategorie.⁴⁸

Leeftijdsgenoten

Naast alle lichamelijke ontwikkelingen nemen het abstracte denken en de sociale competenties bij kinderen toe.

Door deze ontwikkeling zijn kinderen in toenemende mate in staat hun eigen socialisatie in het gezin kritisch te bekijken. Ze krijgen meer oog voor wat 'anderen' belangrijk vinden. Sinds de jaren vijftig heeft de pluriforme samenleving dit sterk beïnvloed. Jongeren kijken naar anderen, leren van de televisie en kijken op naar volwassenen die zij belangrijk vinden. Jongeren ontwikkelen zich anders dan men thuis gewend is. Dit noemt men ook wel de tweede socialisatie. De eerste socialisatie is die van de 'primaire' opvoeders. De tweede die van jongeren die de jongeren beïnvloeden. De eerste socialisatie zal zich uitstrekken over de periode van de adolescentie. De tweede doorkruist de eerste en zal soms overheersend worden. Dit zal niet gebeuren, of in mindere mate, wanneer de jongere nog thuis woont.

Jongeren bepalen hun houding ten opzichte van levensbeschouwing, godsdienst en politiek op latere leeftijd. Als jongeren in aanraking komen met personen die anders denken dan dat ze thuis gewend zijn over bijvoorbeeld levensbeschouwelijke zaken, dan kan hun persoonlijke standpunt veranderen. Zowel de eerste als de tweede socialisatie zijn van invloed. Hoewel jongeren meer naar buiten zijn gericht is de invloed van ouders nog steeds erg belangrijk.⁴⁹

Seksualiteit en gezin

Seksualiteit is niet zomaar een onderwerp waar je over spreekt met elkaar. Zelfs binnen een gezin is het niet iets vanzelfsprekends. Het is goed mogelijk dat ouders zelf geen seksuele

⁴⁷ Martine F. Delfos, *Ontwikkeling in vogelvlucht*, Lisse: Swets & Zeitlinger B.V., 2002. blz. 209.

⁴⁸ Sanderijn van der Doef, *Kleine mensen, grote gevoelens*, Amsterdam: Uitgeverij Ploegsma bv, 1998, blz. 26-28.

⁴⁹ Albert K. Ploeger, *Inleiding in de godsdienstpiedagogiek*, Kampen: Uitgeverij Kok, 1993, blz. 76-77.

voorlichting hebben gehad. Of alleen een voorlichtingsboekje kregen toen zij jong waren. En misschien heeft er wel een gesprek plaatsgevonden, maar dan in alle veiligheid. De seksuele termen werden niet genoemd en de sfeer was beladen.

Seksuele voorlichting kan ook belemmerd worden wanneer ouders zelf de eerste seksuele ervaring als negatief hebben ervaren. Daardoor wordt de voorlichting naar kinderen bemoeilijkt.

De manier waarop seksualiteit in de jeugd een rol heeft gespeeld bij de ouders zal een doorwerking hebben in de voorlichting naar de kinderen en het leven. Meninge, houdingen en opvattingen zullen hierdoor een andere inslag hebben gekregen.

Woorden die ouders gebruiken, naakt in huis lopen waar kinderen bij zijn, het aanraken van de lichamen van ouders en doktertje spelen zijn allemaal elementen die belangrijk zijn bij de voorlichting van kinderen.

Natuurlijk zullen ouders na hun eigen jeugd ook andere dingen meemaken. Andere opvattingen van mensen horen over seksualiteit. Ouders zullen eigen mening en ideeën vormen. Waarschijnlijk zullen zij ook boeken lezen die hen op andere gedachten kunnen brengen.

Het is belangrijk dat ouders zich bewust zijn van dit proces. Zij zullen de seksuele voorlichting anders doen dan hun eigen ouders. Ook kunnen zij anders reageren in een bepaalde situatie, bijvoorbeeld: wanneer een ouder geïrriteerd raakt wanneer kinderen met elkaar doktertje spelen⁵⁰.

4.6 Momenten van seksuele voorlichting

Ongeplande en geplande voorlichtingsmomenten

Men onderscheidt twee voorlichtingsmomenten: ongeplande en geplande momenten. Ongeplande voorlichtingsmomenten geven vaak goede mogelijkheden om onderwerpen ter sprake te brengen die gevoelig kunnen liggen bij de jongere of de opvoeder. Ouders kunnen jongeren aanspreken op hun (seksueel) gedrag. Dit gaat verder dan het geven van voorlichting. Zij kunnen redenen en uitleg geven waarom iets gevaarlijk kan zijn. Deze benadering noemt men ook wel inductie. Inductie past bij de autoritatieve opvoedingsstijl. Ouders geven warmte en ondersteuning, maar geven ook grenzen aan en controleren het gedrag van het kind. Zij proberen hun kind te sturen op een relationele en democratische manier.

Hoewel de ongeplande voorlichtingsmomenten vaker te zien zijn bij seksuele voorlichting moeten de geplande momenten niet over het hoofd gezien worden. Deze zijn ook uiterst belangrijk in deze periode. Er is een voorlichtingsmodel dat vanuit drie invalshoeken benaderd wordt: 1. de sociale, 2. de relationele en 3. de individuele context. Dit model kunnen ouders goed gebruiken, maar het wordt meer gebruikt in de hulpverlening. Het gaat er namelijk om dat een jongere een grote stap moet nemen om open te spreken over seksualiteit.⁵¹

⁵⁰ CBS, 'jongeren', Internet: 22 mei 2007

(<http://www.cbs.nl/nr/rdonlyres/ab51beb9-d08f-4500-8ee2-5d81410aa3d8/0/jeugd2003.pdf>).

⁵¹ Albert K. Ploeger, *Inleiding in de godsdienstpädagogiek*, Kampen: Uitgeverij Kok, 1993, blz. 122-123.

4.7 Seksuele voorlichting door medejongeren

Omdat jongeren ongeveer veertig procent van de dag doorbrengen met leeftijdsgenoten tegenover minder dan tien procent bij hun ouders, oefenen leeftijdsgenoten een grote invloed uit op de ontwikkeling van een jongere.⁵²

Als christelijke kerk zullen jongerenwerkers, die werken met jongeren tussen de twaalf en zestien jaar, veel aandacht moeten besteden aan het thema seksualiteit. Het is gebleken dat ouders, verzorgers en scholen zich beperken in het geven van seksuele voorlichting.

Hoewel christelijke jongerenwerkers niet de volledige taak van seksuele opvoeding van ouders kunnen overnemen, zullen zij verantwoordelijkheid kunnen nemen om tieners te sturen in hun gedachten over seksualiteit, met name over het soms wat eenzijdige beeld dat de media geven over seksualiteit.⁵³ Zij kunnen in de vertrouwelijke omgeving, die zij binnen de kerk creëren, de openheid van jongeren gebruiken om een gezonde visie te geven op seksualiteit. In het volgende hoofdstuk kijken we naar het omgaan met seksualiteit en de Bijbelse uitgangspunten die daaraan ten grondslag liggen. Hierbij wordt uitgegaan van de gedachte dat de Bijbel norm is voor leer en leven.

⁵² Roediger (red), *Psychologie, een inleiding*, Thorn: Ef & Ef, 2001. blz. 426.

⁵³ Martine F. Delfos, *Ontwikkeling in vogelvlucht*, Lisse: Swets & Zeitlinger B.V., 2002. blz. 209.

Hoofdstuk 5. Omgaan met seksualiteit

5.1 Jezus als voorbeeld

Voor ouders en jongerenwerkers is het van belang een goed beeld te krijgen van tieners, zowel in menselijk opzicht als in geestelijk opzicht. We zouden eens twee foto's moeten maken die deze twee aspecten belichten. Het is dus niet juist om weer te geven wat op het eerste gezicht zichtbaar is.

Jezus zag mensen. Hij zag hen in dubbele zin. Hij zag mensen in hun eigenheid en Hij zag hen in het licht van God. Die beide aspecten van kijken bepaalden Zijn houding tegenover hen. De houding die Jezus had waarborgde de manier van omgaan met mensen. Deze omgang doet recht aan de persoonlijke gevoelens van mensen en aan Gods bedoeling met hen. In de Bijbel zijn geen directe voorbeelden te vinden waarin Jezus omging met tieners. Maar Zijn kenmerkende manier van doen kan ons tot voorbeeld zijn voor onze omgang met tieners. Laten wij eens proberen deze tweevoudige belichting 'scherp' op pubers in te stellen.⁵⁴

Kloven die ontstaan

Tijdens de adolescentie vinden veel veranderingen plaats bij jongeren. Ze gaan van de basisschool naar het voortgezet onderwijs. Ze krijgen andere vrienden en komen in aanraking met alcohol, drugs, seksualiteit en leeftijdsgenoten die andere visies op het leven hebben. Al deze veranderingen zijn belangrijk. De belangrijkste zijn echter die veranderingen die direct te maken hebben met de jongere zelf. Zoals de lichamelijke, cognitieve en emotionele ontwikkelingen die in de adolescentie ook een grote rol gaan spelen.

Onzekerheden kunnen ontstaan wanneer jongeren al deze tegelijkertijd komende veranderingen niet kunnen plaatsen. Zij gaan op zoek naar antwoorden en zullen grenzen gaan verleggen.⁵⁵

Ouders zullen vaak merken dat er een nieuwe levensfase is aangebroken bij hun kind. Lichamelijke veranderingen en heftige emotionele reacties zijn een aantal kenmerken waaraan ouders deze nieuwe fase kunnen herkennen. Hoewel ouders dit bemerken, vinden zij het moeilijk om hun kind hierin te begeleiden en te sturen. Ongemerkt ontstaan er kloven en deze lijken later onoverbrugbaar te zijn. Dit speelt met name een rol in de seksuele ontwikkeling van jongadolescenten.

Naast de opvoeding die ouders aan hun kind meegeven en naast wat de school in haar programma's meegeeft, bestaat er altijd een wisselwerking tussen wat ouders aanreiken en wat de kerk aanbiedt. In één van de drie vragen uit het doopformulier van de Protestantse Kerk Nederland komt het gedeelte "te onderwijzen en te laten onderwijzen" voor. In de Evangelische- en Pinksterkerken in Nederland wordt tijdens het opdragen van kinderen aan ouders gevraagd vertrouwen te hebben in het onderwijs dat de broeders en zusters geven. Hierin wordt de rol en verantwoordelijkheid van ambtsdragers en leidinggevenden benadrukt. De kerk kan een plaats bieden waar ouders elkaar kunnen ontmoeten en met elkaar in gesprek kunnen gaan over de opvoeding van hun kinderen.⁵⁶

Bruggen bouwen

Kloven ontstaan op een natuurlijke manier, gelet op de puberale fase waarin jongeren zich losmaken van hun ouders. Enerzijds zullen deze kloven zich automatisch herstellen, maar anderzijds is het goed deze kloven eerlijk onder ogen te zien. Ouders en jongerenwerkers

⁵⁴ Dr. J. Stolk (red), *Pubers begrijpen*, Heereveen: J. J. Groen en zoon, 1998. blz. 96.

⁵⁵ Dr. J. Stolk (red), *Pubers begrijpen*, Heereveen: J. J. Groen en zoon, 1998. blz. 95.

⁵⁶ Dr. J. Stolk (red), *Pubers begrijpen*, Heereveen: J. J. Groen en zoon, 1998. blz. 95.

moeten afdalen in het dal en gaan zoeken naar een brug.⁵⁷ De jongerenwerkers noem ik ook, omdat jongeren ook een deel zijn van de kerk. Er moet getracht worden een brug te bouwen die de mogelijkheid biedt om de jongeren te bereiken met de boodschap van het evangelie en haar implicaties voor het leven.

Het is belangrijk dat er een brug van kameraadschap gebouwd wordt met behulp van vertrouwen. Het komt dan aan op een luisterend oor en een begrijpend hart. Jongeren hebben personen nodig aan wie ze vragen kunnen stellen en van wie ze antwoorden kunnen verwachten, bij wie ze kunnen huilen en kunnen lachen. Een tiener zal zich opgelucht voelen als een vader, moeder of jongerenwerker open kan informeren naar de vragen en situaties waarin tieners leven.

Veroordelen is niet aan de orde. Als de kerk de jongeren wil vasthouden dan zullen de ouders en jongerenwerkers die deel uitmaken van die kerk, moeten luisteren naar de gevoelens en gedachten van de jongeren. Wanneer opvoeders en jongerenwerkers eerlijk zijn en aan de lastige werkelijkheid toegeven, zullen jongeren acceptatie ervaren.

Het is belangrijk dat jongeren geaccepteerd worden in de kerk. Het is belangrijk dat zij een eigen plaats in de gemeente hebben. Het is geen vanzelfsprekendheid, omdat juist in deze leeftijdsfase zij zich losmaken van vaste patronen. Betrokkenheid in de gemeente is de verantwoordelijkheid van ouders, jongerenwerkers en leidinggevenden. Samen met de jongeren zullen deze mensen moeten zoeken naar mogelijkheden om de betrokkenheid van jongeren in de gemeente te vergroten.

Kerkelijk jeugdwerk

Het jongerenwerk draagt een vrijwillig karakter ten opzichte van de eredienst op zondag. Jongeren moeten vaak mee naar de kerk op zondag en hebben meer de keuze om naar hun (tiener/jeugd) club te gaan. Het vrijwillige karakter trekt jongeren aan. (Opgemerkt moet wel worden dat sommige jongeren door de ouders onder druk gezet worden om niet alleen de zondagse samenkomsten bij te wonen maar ook de jeugdbijeenkomsten.)

Het jongerenwerk zal letterlijk aantrekkelijk moeten worden voor jongeren. Juist pubers zijn hier heel gevoelig voor.

De jongerenwerkers zijn de schakel in de opbouw van de gemeente. Wanneer de vorm en de inhoud van het werk goed zijn dan zullen jongeren zich meer betrokken voelen bij het jongerenwerk, maar vooral in vormgeven van hun geloof.

Jongerenwerkers zullen bij voorkeur in leeftijd tussen de vijftientig en de vijfendertig moeten zijn. Dan zullen zij tussen de ouders en jongeren instaan (al zijn er natuurlijk ook andere factoren dan leeftijd die meespelen). Jongerenwerkers zijn gewone mensen die echter wel als rolmodel fungeren, bijvoorbeeld in hun transparantie ten aanzien van hun persoonlijke omgang met God.

Het jongerenwerk zal bevorderend zijn voor het groepsgevoel. Jongeren willen loskomen van patronen maar ook ergens bijhoren. Het jongerenwerk zou haar verantwoordelijkheid moeten nemen om deze indirecte vraag van jongeren te beantwoorden.⁵⁸ Het stimuleren van het groepsgevoel, het ontwikkelen van vertrouwen en acceptatie zullen gesprekken zoals over bijvoorbeeld seksualiteit kunnen bevorderen.

5.2 Seksualiteit en de Bijbel

Het beeld dat jongeren krijgen via de media, zoals televisie en internet, over wat seksualiteit zou moeten inhouden laat een zekere eenzijdigheid zien tegenover de vele aspecten van

⁵⁷ Dr. J. Stolk (red), *Pubers begrijpen*, Heereveen: J. J. Groen en zoon, 1998. blz. 101.

⁵⁸ Dr. J. Stolk (red), *Pubers begrijpen*, Heereveen: J. J. Groen en zoon, 1998. blz. 116 en 117.

seksualiteit.⁵⁹ De vraag die hier meteen naar voren komt is: ‘wat is de ware aard van seksualiteit?’

De Bijbel geeft een totaal ander beeld van seksualiteit dan dat de media veelal doen.

De oorsprong van seksualiteit ligt bij God. Vanaf Genesis heeft God seksualiteit belangrijk gevonden.

Vanuit het christelijk geloof kan de ware aard en betekenis van seksualiteit, zoals God het werkelijk bedoeld heeft, ontdekt worden.

Seksualiteit vanuit Bijbels perspectief

Verschillende religies, maar ook verschillende stromingen binnen het christendom, hebben bepaalde regels met betrekking tot seksueel gedrag, zoals geen geslachtsgemeenschap hebben vóór het huwelijk en geen homoseksuele gedragingen. Jongeren kunnen andere normen en waarden van huis uit meekrijgen van ouders, maar de respectvolle omgang met elkaar is hier van belang.⁶⁰

Hoewel het moeilijk is voor ouders en jongerenwerkers over de normen en de waarden van seksualiteit te spreken is het belangrijk dit onderwerp wel aan bod te laten komen. Hieronder zullen enkele handvatten weergegeven worden voor het geven van seksuele opvoeding.

Ouders als voorbeeld

Seksuele opvoeding bestaat uit een proces tussen de ouder en het kind. Daarom zullen we eerst aandacht besteden aan de opvoeder. Deuteronomium 6:4-7 geeft het beeld weer dat ouders de verantwoordelijkheid hebben om onderwijzend te spreken in het leven van een kind. Dit geldt voor de opvoeding van alle dag. Voor de geloofsopvoeding alsmede de seksuele opvoeding. Wanneer ouders een voorbeeld willen neerzetten voor hun kinderen dan zullen zij ‘heilig’ moeten leven. Kinderen zien en merken dat hun ouders voorbeelden zijn. Zij zullen zich houden aan het beeld dat zij zien bij hun ouders/opvoeders. Als jongeren in relatie dichtbij hun ouders staan en merken dat hun ouders seksueel contact afkeuren, dan zal het merendeel van de jongeren zich onthouden van seks.⁶¹ De houding van ouders ten opzichte van elkaar, van anderen en van hun kind is van grote invloed op de seksuele ontwikkeling van de jongere. Hieronder een opsomming van verschillende aspecten die belangrijk zijn in de houding van ouders:

- Een voorbeeld zijn in houding, gedrag en woordkeuze van vader en moeder naar elkaar
- Een voorbeeld zijn in houding, gedrag en woordkeuze van vader en moeder naar anderen
- Met respect spreken over aspecten die met seksualiteit te maken hebben
- Een gezonde openheid bieden ten aanzien van seksualiteit met daarin duidelijke grenzen
- Een gezond beeld hebben over de eigen seksualiteit
- Een gezonde intimiteit met kinderen hebben
- Corrigerend optreden bij bijvoorbeeld een verkeerde woordkeuze, maar ook het alternatief noemen met daarbij de uitleg

⁵⁹ Martine F. Delfos, *Ontwikkeling in vogelvlucht*, Lisse: Swets & Zeitlinger B.V., 2002. blz. 209.

⁶⁰ Sanderijn van der Doef, *Kleine mensen, grote gevoelens*, Amsterdam: Uitgeverij Ploegsma bv, 1998, blz. 46.

⁶¹ John W. Santrock, *Adolescence 9th edition*, New York: McGraw-Hill, 2003, blz. 345.

- De diverse uitingen van seksueel gedrag zoals waargenomen in de leefomgeving open bespreken en daarin meenemen de opvattingen van de Bijbel t.a.v. seksualiteit zoals gezien door de betreffende ouders en de betreffende kerk. Hierover in gesprek gaan met jongeren. Hun mening telt ook mee!

De rol van de vader en moeder

Vaders zijn voorbeeldfiguren voor hun zoons en moeders zijn de voorbeeld figuren voor hun dochters. Tegelijkertijd is de vader het beeld van de man in het leven van zijn dochter en de moeder geeft het beeld weer van de vrouw in het leven van haar zoon. Op deze manier zal de identiteitsvorming van twee kanten worden gestimuleerd.

Aansluiten bij de ontwikkeling

De seksuele ontwikkeling begint in de kinderjaren. Maar in de puberteit komt dit in een stroomversnelling. Steeds eerder nemen kinderen informatie op die hun beeldvorming van seksualiteit bepaalt. Daarom is het belangrijk dat de seksuele opvoeding begint voordat het kind in de puberteit komt. In de puberteit zullen jongeren openstaan om informatie te ontvangen over deze onderwerpen. Leeftijdsgenoten, de televisie en internet zijn factoren die een rol spelen in het ontvangen van deze informatie. Daarom zal er door opvoeders een goed beeld weergegeven moeten worden van seksualiteit zodat voorkómen kan worden dat er scheefgroei ontstaat.

Bij kleine kinderen tot ongeveer vier jaar is het belangrijk dat zij leren dat jongetjes en meisjes geschapen worden door God. Zij zullen van ouders bevestiging moeten krijgen dat het goed en mooi is dat zij een jongen of een meisje zijn.

In de leeftijd van vijf tot tien jaar is het zaak om het hele verhaal over seksualiteit uit te leggen. Gaandeweg zullen ze dan meer details te horen krijgen zoals de ‘technische’ kant van de voortplanting en het zaadje en het eitje. Openheid, eerlijkheid en verwijzingen naar de scheppingskracht van God zijn onderdelen die aanwezig moeten zijn bij de seksuele opvoeding.

Bij het begin van de puberteit zullen jongeren meer openstaan voor seksualiteit. De hormonen gaan een grote rol spelen en het andere geslacht zal vanuit seksueel oogpunt ook erg interessant worden. Nu is het voor ouders belangrijk de seksuele onderwerpen te herhalen die in voorgaande jaren aan bod zijn gekomen. Nu komen er ook nieuwe onderwerpen aan bod die met de seksuele ontwikkeling te maken hebben en die besproken moeten worden, zoals:

- Verzorging van het eigen lichaam. Goede hygiëne
- De houding naar het andere geslacht. Reacties bij verliefdheid
- Kledingkeuze
- De invloed van de omgeving
- Gevolgen van seksuele activiteiten. Zonde en vergeving. Ongewenste zwangerschap en Soa's

In elke fase van de seksuele opvoeding is openheid het belangrijkste goed. Dat is essentieel voor een gezonde ontwikkeling van de kinderen.⁶²

⁶²Stichting Chris, ‘seksuele opvoeding’, Internet: 6 juni 2007 (http://www.chris.nl/index.php?pagina_id=5384).

5.3 Bijbelgebruik t.a.v. seksualiteit

Mensen in de Pinksterbeweging nemen de Bijbel als norm voor hun dagelijks leven. Het is niet mogelijk om in het kader van deze scriptie alle teksten die op seksualiteit betrekking hebben te behandelen.

Wanneer we met jongeren in gesprek gaan over seksualiteit zullen we al snel de Bijbel erbij pakken en teksten aanhalen waarvan wij vinden dat deze belangrijk zijn over de visie van seksualiteit. Waarom mogen wij niet samenwonen? Waarom mogen we geen geslachtsgemeenschap hebben? Dit zijn nog maar twee vragen die ik vaak hoor bij jongeren. Samen met de jongeren kan de Bijbel t.a.v. de diverse onderwerpen die met seksualiteit te maken hebben, bestudeerd worden. De jeugdwerker zal de studie goed voorbereiden maar ook proberen open te staan voor dat wat uit de dialoog met de jongeren naar voren komt. In de Pinkstergemeenten wordt meestal onderwezen dat seks binnen het huwelijksverbond hoort. Ik deel zelf deze mening ook. Jongeren hebben duidelijkheid en kaders nodig in hun ontwikkeling. Jeugdwerkers kunnen jongeren hierbij helpen.

5.4 Het dagelijks leven

Jongeren maken deel uit van deze samenleving. Zij gaan het meeste om met leeftijdgenoten op school. De tijd die de jongere doorbrengt in zijn eigen gezin is aanzienlijk. Het jongerenwerk of de tienergroep die zij bezoeken is in deze vergelijking maar een klein onderdeel van hun doordeweekse bezigheden en de tijd hierin doorgebracht.

Niet minder belangrijk is de tijd die jongeren vrijmaken om hier naartoe te gaan. Waarden en normen vanuit het christelijk perspectief worden meegegeven rondom het thema seksualiteit. Dit zullen zij ook wel nodig hebben met het onjuiste beeld dat zij van het internet, tijdschriften, op school en bij verenigingen krijgen m.b.t. dit thema.

Jongerenwerkers hebben een grote verantwoordelijkheid om deze waarden en normen mee te geven aan een jongere. Wanneer zij deze omzetten naar handvatten die een jongere in de praktijk kan gebruiken zal het effect het grootst zijn.

Het effect van directe en gerichte handvatten is groter dan wanneer zij alleen maar theoretisch onderwijs krijgen over seksualiteit. Van groot belang is dat deze waarden en normen vanuit de Bijbel worden omgezet naar alledaagse handvatten. Redenen voor en achterliggende gedachten van deze waarden en normen zijn erg belangrijk. Grenzen moeten duidelijk worden aangegeven. Een jongere heeft kaders nodig. Ze willen en moeten weten waar ze aan toe zijn. Maar ook alle veranderingen die bij de puberteit horen moet gehoord worden en niet onder banken of stoelen geschoven worden. Wanneer er erkenning is m.b.t. de ontwikkeling, alle veranderingen en de verschillende beelden die geschetst worden over seksualiteit kan er pas duidelijkheid ontstaan over deze verschillen.

Seksualiteit zal als volgt omschreven moeten worden in de kerk en bij de jongerengroep: "seksualiteit hoort binnen de geborgenheid en veiligheid van de huwelijksgemeenschap". De openheid om te spreken over seksualiteit zal hierdoor groeien. De jongerenwerker zal een groot aandeel hebben in die openheid. Hoewel het internet, de televisie en tijdschriften seksualiteit als lust en experimenteren beschouwen, waarin geslachtsgemeenschap vanzelfsprekend is, gaan de puberende 'denkers' en 'doeners' hun bevindingen eerst bevechten en dan aannemen. Tieners leren en horen van tieners. Dit gegeven is belangrijk in een interactief gesprek met christelijke tieners. Zo leren zij ook van de christelijke kijk op seksualiteit van hun leeftijdgenoten.

Jongeren kunnen gemakkelijk ronddartelen als lammetjes en steeds meer losraken van de kerk. Het gevolg kan zijn dat zij hierdoor openstaan om te experimenteren met o.a. seksualiteit en dat zij hun identiteit hierin dreigen te verliezen.

Als ouders en jongerenwerkers beseffen dat tieners horen bij de kerkelijke gemeenschap en zich tegelijkertijd bewust zijn van bovengenoemde ontwikkelingen, dan zullen zij zich bewust worden van de ouderlijke en herderlijke zorg die de tieners nodig hebben.⁶³

Jongerenwerkers hebben een eerlijke kijk op tieners. Hierdoor worden zij behoed voor de neiging hen eenzijdig als vervelende elementen te zien. Het zal jongerenwerkers helpen minder snel geërgerd te zijn en de tieners te zien als mensen in ontwikkeling. Een negatieve houding zal gecorrigeerd worden en een positieve houding zal gestimuleerd worden. Hoe lastig tieners ook kunnen zijn, ze worden je in hun eigenheid ook lief. Wanneer tieners deze houding merken, zullen ze, uitgesproken of onuitgesproken, je laten merken dat ze je 'zien zitten'. Dit zal essentieel zijn voor de relatie die je als jongerenwerker in de toekomst met hen onderhoudt.⁶⁴

⁶³ Dr. J. Stolk (red), *Pubers begrijpen*, Heereveen: J. J. Groen en zoon, 1998. blz. 99.

⁶⁴ Dr. J. Stolk (red), *Pubers begrijpen*, Heereveen: J. J. Groen en zoon, 1998. blz. 98.

Hoofdstuk 6. Aanbevelingen voor jongerenwerkers in de Pinkstergemeenten in Nederland

Hoofdvraag en methode

De hoofdvraag van mijn afstudeerscriptie is: 'Zijn de veranderende opvattingen van de laatste vijf decennia rondom het thema seksualiteit van invloed op jongeren en wat zijn de gevolgen hiervan voor de taak van de jongerenwerkers in de Pinkstergemeenten in Nederland?'

In de vorige hoofdstukken heb ik geschreven over de veranderende opvattingen over seksualiteit. Deze veranderde opvattingen beïnvloeden ook de jongeren die tot de jongerengroepen horen in de Pinkstergemeenten. In dit hoofdstuk wil ik een aantal aanbevelingen doen aan jongerenwerkers in de Pinkstergemeenten in Nederland.

Aanbevelingen

1. De veranderende opvattingen rondom het thema seksualiteit zijn van invloed geweest op jongeren. Uit cijfers blijkt dat jongeren steeds eerder seksueel actief zijn. De gemiddelde leeftijd van jongeren die voor het eerst geslachtsgemeenschap hebben gehad ligt nu veel lager dan vijf, tien of veertig jaar terug. Dit is nog maar één voorbeeld van seksueel gedrag dat verandert.

Jongerenwerkers in de Pinkstergemeenten in Nederland zullen nu eerder in het jongerenwerk te maken krijgen met het thema seksualiteit. Om te weten hoe snel en welk seksueel gedrag er verandert, zal er een studie moeten komen voor jongerenwerkers zodat zij inzicht krijgen over veranderingen m.b.t. seksueel gedrag in deze specifieke leeftijdsgroep.

2. Het is belangrijk voor jongerenwerkers een cursus te volgen (of meerdere boeken te lezen) over de ontwikkeling van een jongadolescent. In deze cursus (of in die boeken) wordt aangegeven welk proces de jongeren doorlopen in hun ontwikkeling van kind naar jongadolescent. Niet alleen emotioneel en cognitief, maar ook lichamelijk maken tieners grote veranderingen door die direct van invloed zijn op het gedrag. Door studie kan een jongerenwerker zich deze ontwikkeling meer eigen maken.

3. Door de komst van de televisie, het internet en de mobiele telefoons zullen jongeren sneller in contact komen met beelden en prikkels over seksualiteit en eerder horen/zien hoe hun leeftijdsgenoten zich op seksueel gebied gedragen. De ontwikkelingen in de media gaan snel. Om grip te krijgen op hoe jongeren zich informatie verschaffen en deze ook weer delen zal er goed in beeld moeten komen op welke manier jongeren deze vormen van media gebruiken. De jongerenwerkers zullen hiervan op de hoogte moeten zijn (of andere manier moeten vinden om goed geïnformeerd te worden). Vanuit het "weten hoe het werkt" kan er ook tegenwicht geboden worden en kan er een oplossing worden gezocht om gezond media-gebruik te initiëren of het bestaande gedrag te veranderen (al zal dit laatste niet eenvoudig zijn).

4. Om jongerenavonden inhoudelijk goed vorm te geven zal er een cursus ontwikkeld moeten worden waarin specifiek het thema seksualiteit aan bod komt. De groepsdynamica zal op die avonden een belangrijke rol spelen. Een avond als deze met een juiste groepsverhouding en de juiste informatie zal vruchten afwerpen.

5. Jongerenwerkers krijgen ook te maken met jongelui die al seksueel actief zijn. Jongerenwerkers zullen pastoraal geschoold moeten worden om jongeren hierin juist te begeleiden.

Samenvatting conclusies en persoonlijk standpunt

1

De wereld waarin jongeren opgroeien verandert snel. Internet is niet meer weg te denken, en mobiele telefoons zijn onlosmakelijk verbonden met jongeren. Maar bij de jongeren zelf is er ook van alles aan de hand wat betreft de ontwikkelingen op lichamelijk en seksueel gebied. De seksuele ontwikkeling speelt een belangrijke rol bij deze leeftijdscategorie. Hoewel deze in de kinderjaren begint worden de grootste veranderingen waarneembaar in de tienerjaren. Tegenwoordig worden door verschillende vormen van media, zoals: internet, de televisie en de mobiele telefoon grote invloed uitgeoefend op de manier waarop jongeren met elkaar omgaan. De subcultuur en de omgeving waarin jongeren opgroeien samen met leeftijdsgenoten zijn van directe invloed op gedragingen van jongeren, ook op die van de seksuele activiteit.

Al deze elementen van veranderingen hebben tot gevolg dat de opvatting over seksualiteit veranderen.

Ik geloof dat jongerenwerkers in de kerk invloed kunnen hebben op jongeren. Ze kunnen jongeren helpen om op een verantwoorde manier na te denken over seksualiteit. Jongeren maken zich los van hun ouders wanneer zij in de adolescentie komen. Het onderwerp is te intiem voor ouders om hierover vrij te spreken. Door de ontwikkelingen die jongeren ondermaken staan zij echter wel open om onderwijs te ontvangen. In dat onderwijs moet o.a. verteld worden welke gevaren bepaald soort gedrag met zich meebrengt. Ook moet er in het onderwijs aan de orde komen wat de gezonde kijk op seksualiteit inhoudt.

Jongeren staan er vaak alleen voor wanneer zij keuzes maken t.a.v. seksueel gedrag. Hoewel de beelden in de media suggereren dat seksualiteit iets normaal is, stemt dit niet overeen met de werkelijke aard van seksualiteit. Daartegenover staat dat het taboe rondom dit onderwerp nog steeds groot is in de kerk. De kloof (met vorige generaties) die is ontstaan door de veranderende opvattingen over seksualiteit, het beeld dat de media geven en het taboe dat nog heerst zullen overbrugd moeten worden door de jongerenwerkers in de kerk.

De manier om het thema seksualiteit bespreekbaar te maken in de kerk is om kennis te nemen van de ontwikkelingen van jongeren: het beeld dat de media geven te kennen, en kennis te verzamelen over de cultuur waarin de jongeren opgroeien. Op deze manier kan de kloof overbrugd worden doordat er begrip en acceptatie is vanuit de jongerenwerkers. Door inspanningen om de kloven te overbruggen kan de mogelijkheid gecreëerd worden om tot een open gesprek te komen over de ware aard en bedoeling van de seksualiteit.

2

Seksualiteit gaat niet alleen over lichamelijke functies. De emotionele betekenissen zijn ook van grote waarde. Naast de lichamelijke veranderingen die plaats vinden bij jongeren in hun seksuele ontwikkeling is de cognitieve ontwikkeling ook van invloed. Het seksueel gedrag komt niet alleen door de ontwikkelingen van hormonen, maar sociaal-culturele factoren spelen hierbij ook een grote rol. Vermeld moet echter ook worden dat er ook goede invloed uitgaat van de media. Te denken valt o.a. aan de wanpraktijken op seksueel gebied die ontmaskerd worden en aan goede voorlichtingsprogramma's.

Door de cognitieve ontwikkeling kan er een openheid ontstaan, omdat de jongeren beter in staat zijn na te denken over zichzelf. De primaire en secundaire veranderingen in de ontwikkeling van seksualiteit kunnen ook angst veroorzaken. De jongeren kunnen deze veranderingen niet in een goed kader plaatsen, omdat op verschillende gebieden de seksuele ontwikkeling in een stroomversnelling is gekomen.

Vragen komen op en jongeren gaan op zoek naar antwoorden. Deze kunnen gevonden worden thuis, in de media, in het onderwijs op school en bij leeftijdsgenoten.

De kerk zal haar deuren moeten openen om jongeren te ontvangen en dit onderwerp bespreekbaar te maken. Jongerenwerkers moeten de kans krijgen om zich te ontplooien in de kennis die aanwezig moet zijn om jongeren hierin te begeleiden en te onderwijzen.

3

Jongeren groeien op in verschillende soorten gezinnen. Gezinnen die bestaan uit een vader, moeder en broers en zussen. Maar er bestaan ook eenoudergezinnen, dit vanwege overlijden of echtscheiding. Jongeren bepalen de gezinssamenstelling niet, maar zij is wel van grote invloed wanneer er zich een veranderende situatie voordoet. De waarde en invloed van seksualiteit wordt ook bepaald in het gezin. Hoe gaat vader om met moeder? En hoe gaan broers en zussen met elkaar om? Helaas komt het voor dat het oorspronkelijk beeld van het huwelijk, de gezinssamenstelling en de seksualiteit verstoord worden. Ook hebben de media grote invloed op het gezin. Waar wordt naar gekeken op het internet en de televisie? Wat is bepalend voor de standaard van de opvoeding? Hoewel de ouders dit moeten bepalen is de omgeving van grote invloed op de jongeren.

De veranderende opvatting over seksualiteit is van invloed op het seksueel gedrag en de gezinssamenstelling. De rol van de kerk en die van jongerenwerkers kunnen ook hier van invloed zijn op jongeren. Heeft de jongerenwerker kennis van wat zich afspeelt in gezinnen en kent hij de gezinssamenstelling? Ook aan de hand hiervan zullen er studies moeten komen om deze signalen te herkennen.

In de kerk is er plaats voor het gezin en het individu. Generaties zijn samengesteld om sterk en stabiel in de wereld te staan. Maar een gezond fundament is van grote waarde.

4

Hoewel na de seksuele revolutie een grote openheid is ontstaan t.a.v. seksualiteit heeft die openheid niet doorgewerkt binnen de seksuele voorlichting. Er zijn voldoende redenen om tijdens de puberteit geen seksuele voorlichting te geven. Er is gebrek aan kennis, er heerst schaamte en zij wordt weggeschoven naar een andere instantie, zoals: de school, de kerk of vereniging.

Leeftijdsgenoten spreken over persoonlijke ervaring terwijl de school spreekt over de technische aspecten van seksualiteit. De persoonlijke benadering en ervaring zal in de voorlichting thuis moeten plaatsvinden. Wanneer jongeren, hoewel de invloed van de maatschappij groot is, nog thuis wonen, zullen zij meer waarde hechten aan wat de ouders op hen overbrengen. De kerk en het persoonlijk geloof kunnen een grote rol spelen wanneer een gezin zich hiervoor actief inzet. Jongerenwerkers die met kerkelijke jongeren optrekken zijn vaak niet veel ouder dan zij zelf.

De veranderende opvatting over seksualiteit is van invloed op jongeren. Openheid die er is ontstaan door middel van media en leeftijdsgenoten kunnen het gedrag van een jongere bepalen. De taak voor jongerenwerkers in de Pinkstergemeenten in Nederland ligt hierin dat zij dit vaak beladen onderwerp weer op moeten pakken, omdat de jongeren anders zelf invulling zullen geven aan het thema seksualiteit. Kennis over de ontwikkeling van jongeren, maatschappelijke invloeden, invloeden van de media en gezinsachtergronden zullen toe moeten nemen om op een verantwoorde manier een open gesprek aan te gaan met jongeren binnen de kerk.

5

Seksualiteit onder christelijke jongeren is geen taboe. Het is belangrijk om seksualiteit op een Bijbels verantwoorde manier te onderwijzen. De christelijke tienerwerkers moeten de verantwoordelijkheid willen nemen door hun kennis over seksuele ontwikkeling bij jongeren tussen de twaalf en zeventien te vergroten.

Literatuurlijst

Bavinck, J.H. en A.H. Edelkoort, *Bijbel met kanttekeningen deel 6*. Baarn: Bosch & Keuning n.v., z.j.

Beemen, van, L., *Ontwikkelingspsychologie*. Groningen: Wolters-Noordhoff, 1995.

Delfos, M.F., *Ontwikkeling in vogelvlucht*. Lisse: Swets & Zeitlinger B.V., 2002.

Doef van der, S., *Kleine mensen, grote gevoelens*. Amsterdam: Uitgeverij Ploegsma bv, 1998.

Fokkelman, J. en W. Weren (red), *De Bijbel literair*. Zoetermeer: Meinema, Kapellen: Pelckmans, 2003.

Ploeger, A.K., *Inleiding in de godsdienstpedagogiek*. Kampen: Uitgeverij Kok, 1993.

Roediger (red), *Psychologie, een inleiding*. Thorn: Ef & Ef, 2001.

Santrock, J.H., *Adolescence 9th edition*. New York: McGraw-Hill, 2003.

Stolk, J. (red), *Pubers begrijpen*. Heereveen: J. J. Groen en zoon, 1998.

Westermann, Dr. C. *Genesis 1, een praktische bijbelverklaring*. Kampen: Uitgeversmaatschappij J. H. Kok, 1986.

Willibrordvertaling, *Inleiding op het boek Daniel*. 's Hertogenbosch: Katholieke Bijbelstichting, 1995.

Wit de, J., W. Slot en M. van Aken (red), *Psychologie van de adolescentie*. Baarn: HBuitgevers, 2005.

Internet

EenVandaag, 'Breezerseks ontgroeit Randstad', Internet: 16 mei 2007
(http://1vandaag.nl/index.php?module=PX_Story&func=view&cid=1&daysago=1#)

CBS, 'jongeren', Internet: 21 augustus 2012
(<http://www.cbs.nl/nlnl/menu/themas/gezondheidwelzijn/publicaties/artikelen/archief/2007/2007-90043-wk.htm>).

Stichting Chris, 'seksuele opvoeding', Internet: 6 juni 2007
(http://www.chris.nl/index.php?pagina_id=5384).